

ΒΥΖΑΝΤΙΝΑΙ ΤΙΝΕΣ ΠΑΡΑΔΟΣΕΙΣ

Ἐκ τῶν ἐλάχιστα ἐρευνηθέντων κεφαλαίων τῆς Βυζαντινῆς λαογραφίας εἶναι τὸ ἀφορῶν εἰς τὰς παραδόσεις. Περί τινων βέβαια ἔξ αὐτῶν ἐγένετο ἤδη λόγος ¹, ὑπάρχει ὅμως πληθὺς αὐτῶν, αἵτινες ἐπιμελῶς συλλεγόμεναι καὶ κατατασσόμεναι πολλὰ δύναται νὰ μᾶς διδάξουν.

Ἄληθές εἶναι ὅτι αἱ σχετικαὶ πηγαὶ δὲν εἶναι πλούσιαι, ἀρκεταὶ ὅμως, ἵνα ἔξ αὐτῶν προέλθῃ ἀξιόλογος μελέτη. Τὰ ἀγιολογικὰ π.χ. κείμενα ἐδῶ καὶ ἐκεῖ παρέχουν σχετικὰς πληροφορίας, κατόπιν δέ, παρεμπιπτόντως, καὶ οἱ Βυζαντινοὶ χρονογράφοι, ἐν οἷς ἔξέχει ἐν τῇ Χρονικῇ του διηγῆσαι ὁ Μιχαὴλ Γλυκᾶς, ἀνὴρ, ὅστις μετ' ἀγάπης κατέγινε μὲ τὴν μελέτην τοῦ βίου τοῦ λαοῦ. Εἶναι αὐτός, ὅστις γράφει εἰς τοὺς στίχους του :

*πλάσματα πάλιν μυθικὰ καὶ λόγους γραϊδίων
ἠκριβωσάμην, ὃ φασιν, ἔξ ἀπαλῶν ὀνύχων* ².

Παρὰ τὸν Μιχαὴλ Γλυκᾶν, μνημονευτέος καὶ ὁ Ι. Τζέτζης, ὅστις εἰς τὰς Χιλιάδας του καὶ τὰ Σχολιά του εἰς Λυκόφωνα ἐνδιαφέροντα διὰ τὸ θέμα μας παραδίδει.

Διὰ τοὺς μεταγενεστέρους αἰῶνας πλούσιον παρέχουσι ὕλικὸν τὰ δύο ποιήματα, ὁ Πουλολόγος καὶ ἡ Παιδιόφραστος διήγησις τῶν τετραπόδων ζῶων. Καὶ εἶναι μὲν ἀληθές ὅτι τὰ ἐν τοῖς ποιήμασι τούτοις παραδιδόμενα ἐνέχουσι πολὺ τὸ σκωπτικὸν στοιχεῖον, πάντως ὅμως πιστεύω ὅτι, οὐχὶ σπανίως, ὁ ποιητὴς εἶχεν ὑπ' ὄψιν περιφερομένας λαϊκὰς παραδόσεις.

Περί Βυζαντινῶν παραδόσεων ὄντος τοῦ λόγου, δέον νὰ προσέξωμεν μήπως, μεταξὺ τῶν γνησίως λαϊκῶν, καταλέξωμεν καὶ τοιαύτας ὑπὸ λογίων πλασθείσας, διότι ὑπάρχουσι καὶ τούτων παραδείγματα. Οὕτως ὁ χαριτολόγος μητροπολίτης Θεσσαλονίκης Εὐστάθιος, ὅστις ἐπλαττε παροιμίας, αἵτινες, κατὰ τὸν μαθητὴν του Μιχαὴλ Χωνιάτην, ἔλέγοντο καὶ ἐν ταῖς ἀγοραῖς καὶ ταῖς τριόδοις ³, ἔπλασε τὴν ἐξῆς ⁴ παράδοσιν :

¹ Βλ. Ν. Πολίτου, Βυζαντιναὶ παραδόσεις (Λαογραφ., 6, 367 ἔξ.). Πβ. καὶ τοῦ αὐτοῦ, τὸ ἔργον Παραδόσεις, 1, 199, 201 καὶ 2, 949, 950.

² Μιχαὴλ Γλυκᾶ, Στίχοι, στίχ. 4 καὶ 5 (Legrand, Bibl. Gr. vulg., 1, 18).

³ Μιχαὴλ Ἀχομινάτου τοῦ Χωνιάτου, Μονοῦδια εἰς τὸν Θεσσαλονίκης Εὐστάθιον (1, 297, 26· Λάμπρου).

⁴ Περί ταύτης ὁ ἴδιος λέγει· «μῦθον, ὃν ἐγὼ ἄρι παλαιᾷ μυθικῇ ζύμῃ ἐφφρασάμην».

«Παρήγεν ὁ Προμηθεὺς ἄνθρωπον καὶ τὸ σῶμα ἐπλαττε μὲν ἀπὸ γῆς, θεία δ' ἔχρειεν ἀλοιφή καὶ τοῦτο ἦν ἡ ψυχή. "Ὅσα δὲ καὶ θεῖω πράγματι τῷ σκεῦει τοῦ σώματος ἐπετίθει καὶ φρονήσεως ἀμβροσίαν. Καὶ ὤριζεν εἰς μέτρον τὸ πολυτίμητον τοῦτο ὑγρόν. Καὶ ἔδει τοὺς δεχομένους πεπλησθαι τοῦ ἐντιθεμένου ἢ ἀλλὰ καὶ τι πλεῖον αὐτοῖς προσεπιστάζειν τοῦ θείου ὑγροῦ. Πᾶσιν οὖν τῆς τοῦ φρονεῖν ἀμβροσίας ὁ Προμηθεὺς ἐγγεάμενος, εἶτα καθίζει ἑαυτὸν ἐσκευασμένος εἰς τὸ σεμνότερον καὶ μετακαλεῖται τοὺς τὸ ἀμβρόσιον ἐκεῖνο δεδεγμένους ὑγρὸν καὶ ἦν ἀνάγκη, ἕκαστον ἐπικύπτοντα, δεικνύειν τὸ σκεῦος, τὸ σῶμα διὰ τῆς κορυφῆς εἶτε μεστὸν εἶτε ἄλλως ἔχον ἐστί. "Ὅσοις μὲν οὖν ἐπιστεφῆς φρονήσεως ἢ κεφαλῆ, κατέκλυτον ἐπιδεικνύοντες ἑαυτοὺς ἀνευθεῶς ἔχοντας καὶ ἦν τοῦτο προσκυνεῖν τὸν εὐεργέτην Προμηθέα φιλεῖν. Οἱ δὲ μήπω μεστοί, ἀλλ' ἐπιδεδεῖς ἀμβροσίου ἐπιρροῆς ἀτενεῖς ἦσαν καὶ ἀκλινῶς εἶχον καὶ οἷον ἀνεστυλοῦντο εἰς ὄρθιον. Καὶ ἦν τοῦτο ἀλαζονεύεσθαι καὶ οὐκ εἶδέναι χάριν τῷ εὐ ποιήσαντι. Ἐντεῦθεν τοίνυν καὶ εἰς ἡμᾶς μὲν τὴν κεφαλὴν ἐν δέοντι κλίνειν φρονήσεως αὐτὴν γέμειν περιδηλοῖ καὶ εἰς ἐθγνωμοσύνης ἔνδειξιν τάττεται· τὸ δὲ ἐπὶ σχήματος ἵστασθαι καὶ τὴν κλίσειν ὀκνεῖν τῆς κεφαλῆς μωρίας γραφὴν ἀποφέρειται καὶ εἰς ἀχαριστίαν ἐγγράφεται»¹.

Πολὺ παλαιότερον, ὑπὸ Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου, σκόπτοντος τοὺς φλυάρους, ἐπλάσθη ἡ ἕξις παράδοσις: «Ἐπέσκωπτον αἱ χελιδόνες τῶν κύκνων τὸ μὴ ἐθέλειν ὀμιλεῖν τοῖς ἀνθρώποις μήτε δημοσιεύειν τὴν μουσικὴν, ἀλλ' ἀμφὶ τοὺς λειμῶνας διάγειν καὶ τοὺς ποταμοὺς καὶ τὴν ἐρημίαν ἀσπάζεσθαι καὶ βραχέα μὲν ἄδειν, ἃ δὴ καὶ ἄδοιεν ἄδειν ἐν σφίσι αὐτοῖς, ὥσπερ αἰσχυρομένους τὴν μουσικὴν. Ἡμῶν δὲ ἔφασαν εἶσιν αἱ πόλεις καὶ οἱ ἄνθρωποι καὶ οἱ θάλαμοι καὶ περιλαοῦμεν τοῖς ἀνθρώποις καὶ τὰ ἡμέτερα αὐτοῖς διηγούμεθα, ταῦτα δὴ τὰ ἀρχαῖα καὶ Ἄττικά. Οἱ δὲ μόλις αὐτὰς ἠξίωσαν καὶ λόγον, τῆς ἀδολεσχίας μισήσαντες, ἐπεὶ δὲ ἠξίωσαν. Ἄλλ' ἡμεῖς μὲν ἐνεκεν ὧν, ὧ αὐταί, κἂν εἰς τὴν ἐρημίαν ἀφίκοιτό τις, ὥστε ἀκοῦσαι τῆς μουσικῆς, ὅταν ἀνῶμεν τῷ Ζεφύρῳ τὰς πτέρυγας ἐμπνεῖν ἠδύ τι καὶ ἐναρμόνιον ὥστ' εἰ μὴ πολλὰ καὶ ἐν πολλοῖς ἄδομεν, ἀλλ' αὐτὸ δὴ τοῦτο κάλλιστόν ἐστιν ἡμῶν ὅτι μέτρον φιλοσοφοῦμεν τὸ μέλος καὶ οὐκ ἀναμιγνύομεν θορόβοις τὴν μουσικὴν, ὑμᾶς δὲ καὶ εἰσοικιζόμενας οἱ ἄνθρωποι δυσχεραίνουσι καὶ ἄδούσας ἀποστρέφονται»².

Οὐχὶ δὲ λαϊκὴ πιστεύω ὅτι εἶναι καὶ ἡ ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ ἱεράρχου ἀναφερομένη παράδοσις περὶ ἀετοῦ, ἦν, ὡς γράφει, ἤκουσε παρὰ τινος τῶν κομψῶν. Γράφει λοιπὸν: «Ὅπερ τῶν κομψῶν τινος ἤκουσα περὶ τοῦ ἀετοῦ

¹ Tafel, Eustathii opuscula, 319,49 ἐξ.

² PG, 37.209.

λέγοντος, ἐκρίνοντο περὶ βασιλείας οἱ ὄρνιθες καὶ ἄλλοι ἄλλως ἦκον ἑαυτοὺς κοσμήσαντες ὅτι ἐκείνου κάλλιστον ἦν τὸ μὴ οἶσθαι καλὸν εἶναι»¹.

Ἐν τῇ κατωτέρῳ διατριβῇ παρέχω δεῖγμα Βυζαντινῶν παραδόσεων, ἀφίνων τὴν συμπλήρωσιν τοῦ θέματος εἰς τὸν ἐπιθυμοῦντα εἰδικῶς ν' ἀσχοληθῇ μὲ αὐτό.

Ἐκ τῶν ὑπ' ἐμοῦ σημειουμένων παραδόσεων ἄλλαι μὲν ἀνάγονται εἰς ἀρχαίαν ἐποχὴν, ὡς εἶναι ἡ περὶ τῶν ὄτων τοῦ Μίδα καὶ περὶ μεταμορφώσεως εἰς πτηνὸν τοῦ Τηρέως (πούπου), ἄλλαι σχετίζονται μὲ διηγήσεις ἐκ τῆς Π. Διαθήκης, ἄλλαι μὲ τὸν βίον τοῦ Ἰησοῦ καὶ ἁγίων, ἄλλαι ἀναφέρονται εἰς ἀπολιθώσεις καὶ μεταμορφώσεις, ἄλλαι εἰς φυτὰ καὶ ζῶα καὶ τέλος ἄλλαι εἰς οὐράνια σώματα, καὶ δὴ τὴν σελήνην.

ΑΡΧΑΙΑΙ ΠΑΡΑΔΟΣΕΙΣ

Ὁ Βασιλεὺς τῆς Φρυγίας Μίδα ἀναφέρεται ἤδη ὑπὸ τοῦ Ἀριστοφάνους², οὕτως ὁ Σχολιαστὴς ποικιλοτρόπως ζητεῖ νὰ ἐρμηνεύσῃ τὰ ὄνειρα ὧτα. Λέγει δῆλα δὴ ὅτι εἰς τὸν Μίδα ἀπεδόθησαν ὧτα ὄνου, εἴτε διότι οὗτος εἶχε πολλοὺς ὠτακουστάς, εἴτε διότι κατέσχε κώμην τῆς Φρυγίας ὧτα ὄνου καλουμένην, εἴτε, διότι ἔψεξέ ποτε τὸν Διόνυσον, εἴτε, διότι ὄνους τοῦ Διονύσου παρερχομένουσιν ἠδίκησεν, εἴτε τέλος, διότι εἶχε φύσει μεγάλα ὧτα, κατὰ δὲ τὸν I. Τζέτζην :

*ἢ τῷ ἐκ μόνης ἀκοῆς ἐρᾶν τινων ἐνθέως
ὄχρευτικὸς γὰρ ὁ ἀνὴρ δίκην αὐτῶν τῶν τράγων
κᾶν συνετῶς μετήρχετο καὶ τὰς τοιαύτας μίξεις
ἢ τῷ στρατεύειν κατ' ἐχθρῶν κατὰ δυσβάτων τόπων,
χαίρει γὰρ τράγος τοῖς κρημνοῖς καὶ τοῖς δυσβάτοις τόποις³.*

Εἰς τὴν τελευταίαν ἐρμηνείαν θὰ ἠδύνατό τις ν' ἀποδώσῃ σημασίαν τινὰ ἀναλογιζόμενος ὅτι καὶ σήμερον ἀκόμη οἱ ἔχοντες μακρὰ ὧτα λέγεται ὅτι ἔχουν γαῖδουρινὰ ἀφτιά, ἂν μὴ ἄλλη τις ἐρμηνεία προσηρομόζετο μᾶλλον πρὸς τὴν ἀληθῆ σημασίαν τοῦ μύθου.

Τὸν ἡμέτερον δῆλα δὴ μῦθον, τὸν κατ' ἄλλους Ἀσιατικῆς προελεύσεως, κατὰ δὲ τὸν B. Schmidt ἐκ τῆς Ἑλληνιστικῆς ἐποχῆς προερχόμενον⁴, μὲ μικρὰς μόνον διαφορὰς, εὐρίσκομεν ἤδη τελείως διαμεμορφωμένον παρὰ τῷ

¹ PG, 37,108.

² Ἀριστοφάνους, Πλούτος, 287.

³ I. Τζέτζου, Χιλιάδες, χιλ. 1, ἱστορ. 34, στίχ. 95 ἐξ.

⁴ B. Schmidt, Griechische Märchen, Sagen und Volkslieder, 224.

Λατίνω ποιητῆ Ὀβιδίω, ὅστις τὸν ἀναφέρει εἰς τὰς Μεταμορφώσεις του (βιβλ. XI, στίχ. 180 ἐξ.), προσθέτων εἰς τοὺς προηγουμένους στίχους ὅτι ὁ Ἀπόλλων ἔδωκεν εἰς τὸν Μίδα ὄτα ὄνου, διότι οὗτος προέκρινε τῆς λύρας τοῦ θεοῦ τῆς μουσικῆς, τὸν ἀλλὸν τοῦ Πανός.

Εἶπον ὅτι μικρὰς μόνον διαφορὰς εὐρίσκομεν μεταξὺ τοῦ παραμυθίου καὶ τῆς παρ' Ὀβιδίω διηγήσεως· μία τούτων εἶναι ἡ ἐξῆς: ἐν ᾧ δηλαδὴ παρὰ τῷ ποιητῆ¹ ὁ κάλαμος λέγει τὸ μυστικὸν κινούμενον ὑπὸ τοῦ ἀνέμου (στίχ. 192), κατὰ τὸν μῦθον, ἀποκαλύπτει αὐτὸ ὑπὸ μορφὴν αὐλοῦ παιζομένου ὑπὸ βοσκοῦ, ὑπὸ τὸ πρόσωπον τοῦ ὁποίου δύναται τις, ἴσως, νὰ δίδῃ τὸν εἰς στενὴν σχέσιν μὲ τὸν Μίδα εὐρισκόμενον Σάτυρον².

Ἀνωτέρω ἐλέχθη ὅτι, κατὰ τὴν παράδοσιν, ὁ Μίδα εἶχεν ὄτα ὄνου. Κατὰ μεταγενεστέραν τροποποίησιν, φαίνεται ὅτι ἐλέγετο ὅτι οὐχὶ ὄνου, ἀλλὰ τράγου ὄτα εἶχεν, ὡς τοῦλάχιστον συμπεραίνομεν ἐκ τῶν γραφομένων ὑπὸ τοῦ Πλουτάρχου ἐν τῷ συμποσίῳ τῶν ἐπτὰ σοφῶν (σ. 150), ἔνθα λέγεται ὅτι ὁ Μίδα εἶχε «κερασφόρον ὄτα» καὶ ὡς ἐπιβεβαιοῖ νεωτέρα ἐκ Λακωνικῆς παράδοσις, καθ' ἣν «ὁ βασιλιάς ὁ Λαγιάδος εἶχε τράγινον ἀφτί».

Ἡ περὶ Μίδα παράδοσις θὰ διηγησῆται, φαίνεται, ζωηρὰ κατὰ τοὺς Βυζαντινοὺς χρόνους, ὡς δεικνύει ἀφ' ἑνὸς ὁ Ἡλιόδωρος εἰς τὰ Αἰθιοπικά του (B' 21), ἔνθα εἰσάγει γέροντα πλανώμενον ἀνὰ τὸν Νεῖλον, ὅστις, ἐρωτώμενος διὰ τὰ παθήματά του, ἀπαντᾷ: «ὠδίνω δὲ καὶ αὐτὸς πρὸς τινα ἐξειπεῖν εἶπον ἂν τάχα καὶ τοῖσδε τοῖς καλάμοις, κατὰ τὸν μῦθον, εἰ μὴ σοι προσέτυχον», ἀφ' ἑτέρου δὲ ὁ I. Τζέτζης, ὅστις, παρασυσχετίζων τὸ τῶν σημερινῶν τράγινον ἀφτί πρὸς τὸν Τραϊανόν, παρατηρεῖ, καὶ δικαίως:

*ὠτία δὲ Τραϊανὸν λέγουσιν ἔχειν τράγινον
ὄπερ αὐτὸς οὐχ εὔρηκα γραφαῖς ἐγγεγραμμένον³.*

Σήμερον, ὅσον γνωρίζω, ἡ περὶ Μίδα παράδοσις φέρεται τὸ μὲν ἐν Λακωνικῇ καὶ Ζακύνθῳ⁴ ἔνθα τὸ μυστικὸν λέγει ὁ κουρεὺς τοῦ βασιλέως εἰς λάκκον, ὃν ὤρυξε καὶ ἐφ' οὗ ἐφύτρωσε κάλαμος, ὃν ἀποκόψας βοσκός, ἔκαμεν ἀλλὸν τὸ δὲ ἐν Πόντῳ ἔνθα ἐπ' ἴσης ὁ κουρεὺς τοῦ κερασφόρου βασιλέως φέρεται ὅτι εἶπε τὸ μυστικὸν εἰς λάκκον ἐπάνω τοῦ ὁποίου ἐφύτρωσαν στάχυες, μὲ τὴν καλάμην τῶν ὁποίων οἱ παῖδες ἔκαμον συρίκτρας, ἐξ ὧν ἐμφυσωμένων ἠκούετο «ὁ βασιλέας ἔχ κέρατον»⁵.

¹ Ἄν μὴ οὗτος, ὡς εἶναι πιθανόν, μεταπλάττη τοπικὴν παράδοσιν.

² Κατὰ τὸν Φιλόστρατον, ἐν τῷ βίῳ τοῦ Ἀπολλωνίου, 6,27: «μετεῖχε μὲν καὶ τοῦ τῶν σατύρων γένους ὁ Μίδα οὗτος, ὡς ἐδήλου τὰ ὄτα».

³ I. Τζέτζου, Χιλιάδες, χιλ. 2, ἴστορ. 34, στίχ. 95.

⁴ B. Schmidt, Ἐνθ' ἀν., 70-71.

⁵ Ἰωάννου Παρχαρίδου, Ποντιακὰ παραμύθια (Ἀρχεῖον Πόντου, 16, 87,88).

Ἡ αὐτὴ παράδοσις φέρεται καὶ ἐν Μαδύτῳ ἔνθα ὁ τραγοῦ ὦτα ἔχων βασιλεὺς φέρεται εἰπὼν τὸ πάθημά του εἰς φρέαρ παρ' ὃ ἐφύτρωσε κάλαμος, ὅστις, κατὰ τὴν ἀπὸ τοῦ Ὀβιδίου γνωστὴν παράδοσιν, σειόμενος ὑπὸ τοῦ ἀνέμου, ἀπήγει

*ἦδ' αὖν ἕνας βασιλεὺς
κι' εἶχε τραγίνο ἀφ' οὗ
καὶ κασσίδα ἔς τὴν κορφή¹.*

Μὲ τὸν μυθικὸν κόσμον συνδέεται καὶ ἡ παράδοσις τοῦ ἐν Ἄδου ποταμοῦ Πυριφλεγέθοντος, οὗ μνημονεύει ὁ Ὅμηρος ἐν τῇ Ὀδυσσεΐα² καὶ ἣς παραδόσεως ὡς κατὰ τοὺς Βυζαντινοὺς χρόνους σφωζομένης μνεΐαν ποιεῖται κείμενον ἐπιγραφόμενον Ἀποκάλυψις Μαρίας³, ἔνθα ἀναγινώσκωμεν: «*Καὶ εἶπεν Ἀρχιστράτηγος· ποῦ θέλεις ἵνα ἀπέλθωμεν Κεχαριτωμένη; Ἐπὶ τὰς δυσμὰς ἢ ἐπὶ τὰς μεσημβρίας; Καὶ εἶπεν ἡ Παναγία· ἀπέλθωμεν εἰς τὰς μεσημβρίας, ὅπου ὁ πύρινος ποταμὸς ἐξέρχεται*».

Ἀπήγησις τῆς τοιαύτης παραδόσεως σφάζεται νῦν ἐν Κρήτῃ ὅπου πιστεύουσιν ὅτι εἰς τὸν κάτω κόσμον ὑπάρχει πύρινος ποταμὸς. Οἱ κάτοικοι μάλιστα τοῦ χωρίου Καβουσίου Ἱεραπέτρας παραδίδουσιν ὅτι εἰς τὴν Ἱερουσαλήμ ὑπάρχει ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τῆς γῆς ὀπή, ἐξ ἣς οἱ προσκυνηταὶ διακρίνουσιν ἐν τῇ ἀβύσσῳ ὡς ἄστρον ἀμυδρῶς τὸν πύρινον ποταμόν!

Πάγκοινος ἦτο κατὰ τὴν ἀρχαιότητα ὁ περὶ Πρόκνης, Φιλομήλας καὶ Τηρώεω μῦθος ὁ καὶ τὴν ἀρχαίαν τραγωδίαν ἀπασχολήσας καὶ ἡ μεταμόρφωσις ἐκείνων μὲν εἰς ἀηδόνα καὶ χελιδόνα, τούτου δὲ εἰς ἔποπα.

Τὸν ἔποπα οἱ μεσαιωνικοὶ ἡμῶν πρόγονοι ἐκάλουον ἔποπον⁴ καὶ ποῦπον⁵, ἐντεῦθεν δ' ὀρμώμενοι οὗτοι καὶ πρὸς τὸ ποῦ-ποῦ παρασυσχετίζοντες τὸ ὄνομα, ἰσχυρίσθησαν, τὴν ἀρχικὴν διατηρήσαντες διήγησιν, ὅτι τὸ μεταμορ-

¹ Βλ. τὸ Ἀρχεῖον τοῦ Θερρακοῦ λαογραφικοῦ καὶ γλωσσικοῦ θησαυροῦ, 3, 117.

² κ, 513 *Ἐνθα μὲν εἰς Ἀχέροντα Πυριφλεγέθων τε ρέουσιν
Κωκυτός θ' ὅς δὴ Στυγὸς ὕδατός ἐστιν ἀπορροῆς.*

³ Gidel, Étude sur une Apocalypse (Annuaire de l'Association pour l'encouragement des études grecques en France, 5ον ἔτος, σ. 111.

⁴ Ἐποπος· ὄρνεον· ἔποπα· ἀλεκτρούνα ἄγριον, Ἡσυχύσιος. Ἐν χειρογράφοις τοῦ Φυσιολόγου φέρεται· ἔστι γὰρ τοίνυν πετεινὸν λεγόμενον ἐπόπτος (γρ. ἔποπος).

⁵ Ἐποψ ὄρνεον ἀέρι πετώμενον, ἐπτάχρωμον· οὗτος καλεῖται κούκουφος καὶ ποῦπος (βλ. τὸ Ἑλληνικὸν γλωσσάριον τοῦ Du Cange, ἐν λ. κούκουφος). Τὸ πτηνὸν νῦν καλεῖται οὔπουπας ἐν Αἰνῳ, ποῦπος ἐν Κοζάνῃ, πούπους ἐν Θράκῃ, πόπας ἐν Κύπρῳ καὶ Πάρῳ, πούπα εἰς διάφορα μέρη τῆς Μακεδονίας, πουποῦπος ἐν Κύπρῳ καὶ πουπουρίτσα ἐν Μαδύτῳ.

φωθὲν πτηνὸν ἐκλήθη ποῦπος, διότι, καταδιώκων, φωνάζει ποῦ εἶναι αἱ τὸ ἀνοσιούργημα διαπράξασαι ἀδελφαί ;

Εἰς τὸν μῦθον ἀναφερόμενος ὁ Ι. Τζέτζης, λέγει εἰς τὰς Χιλιάδας του :

*ποῦ, ποῦ δὲ ταύτας ἐρευνῶν λέγει Τηρεὺς συχνάκις*¹

καὶ πάλιν ὁ αὐτὸς εἰς τὰ Σχολία του εἰς τὰ Ἔργα καὶ τὰς Ἡμέρας (στίχ. 566) : «ὁ δὲ Τηρεὺς, ἔποψ γενόμενος, ποῦ ποῦ φησιν αἶ μοι τὸν παῖδα κατατεμοῦσαι πρὸς εὐωχίαν παρέθεντο».

Ἐγγραψε δὲ σχετικῶς καὶ ὁ Θεσσαλονίκης Εὐστάθιος : «Τηρεὺς δὲ εἰς ἔποπα μορφωθεὶς ποῦ ἄρα εἰσὶν ἀναφωνεῖ συχρὰ καὶ οὕτω μὲν οἱ τοιοῦτοι (= μυθογράφοι) φασίν»².

Σημειωτέον ὅτι τὸ ὄνομα τοῦ πτηνοῦ συνεσχετίσθη μὲ τὸ ἐπόπτης. Οὕτως ἐν ἀποσπάσματι τοῦ Αἰσχύλου (ἀπόσπ. 305), κεῖται : ἔποψ, ἐπόπτης τῶν αὐτοῦ κακῶν.

Ἡ παράδοσις διεσώθη ζωηρὰ εἰς πολλὰ μέρη τῆς Ἑλλάδος μὲ βάσιν, πλὴν μιᾶς ἐξαιρέσεως, τὴν ἐρμηνείαν τῆς λέξεως ποῦπος, ἀκολουθοῦσα δῆλα δὴ τὴν μεσαιωνικὴν διατύπωσιν.

Οὕτως εἰς τὰ Χάσια τῆς Μακεδονίας λέγουν ὅτι ὁ ἔποψ, ὠνομάσθη ποῦπος, διότι, ραμφισθεὶς ἀπὸ τὸ πτηνὸν κοῦκκον, ἐπόνεσε καὶ ἐφώναξε ποῦ, ποῦ !³.

Καθ' ἑτέραν παράδοσιν, ἐκ Λακκοβικίων τῆς Μακεδονίας. ἡ πούπα (= ἔποψ) εἶχε σύζυγον τὸν κοῦκκον, πολὺ σκληρόν. Ἐγκαταλιποῦσα τὴν συζυγικὴν ἐστίαν, μετέβη εἰς ἀπομακρυσμένον μέρος, ὄπου, κτυπήσασα τὰς χεῖράς της μετεμορφώθη καὶ ἔκτοτε φωνάζει ποῦ, ποῦ, ἦτοι πῶ, πῶ ! τί ὑπέφερα ἀπ' αὐτὸν τὸν κοῦκκον⁴.

Κατὰ τρίτην παράδοσιν ἐκ Βογαταικοῦ τῆς Μακεδονίας ὁ ποῦπος ἦτο

¹ Ι. Τζέτζου, Χιλιάδες, χιλ. 7, ἱστορ. 142, στίχ. 479.

² Εὐστάθιου, Παρεκβ., 1875, 13. Ἐς μνημονευθῶσιν ἐνταῦθα καὶ τὰ τοῦ Αἰλίου τοῦ (Περὶ ζῶων, Γ' 26) : «Οἱ ἔποπές εἰσιν ὄρνιθων ἀπηνέσταιοι καὶ μοι δοκοῦσι τῶν προτέρων τῶν ἀνθρωπικῶν ἐν μνήμῃ καὶ μέντοι καὶ μίση τοῦ γένους τοῦ τῶν γυναικῶν ὑποπλέκειν τὰς καλίας ἐν τοῖς ἐρήμοις καὶ τοῖς πάγοις τοῖς ὑψηλοῖς». ὡς καὶ τὸ τοῦ Αἰσωπείου μύθου (10' Halm) : «Ἀηδόνη συνεβούλευε χελιδῶν τοῖς ἀνθρώποις εἶναι ὀμόροφον καὶ σύνοικον, ὡς αὐτῆ. Ἡ δὲ εἶπεν· οὐ θέλω τὴν λύπην τῶν παλαιῶν μου συμφορῶν μεμνησθαι, καὶ διὰ τοῦτο τὰς ἐρήμους οἰκῶ». Κατὰ τὸν Αἰλίαν δὲ (Περὶ ζῶων, Β' 3) : «οἱ μὲν ὄρνιθες οἱ ἕτεροι ἀναβαίνονται, αἱ δὲ χελιδόνες οὐ... Λέγει δὲ ὁ λόγος ὅτι πεφρίκασι τὸν Τηρέα καὶ δεδοίκασι μὴ ποτε ἄρα προσεργῆσας λάθρα εἶτα ἐργάσῃται τραγωδίαν καινὴν».

³ Δ. Λουκοπούλου, Νεοελληνικὴ μυθολογία, 155.

⁴ Ν. Πολίτου, Παραδόσεις, 1, 201, ἀρ. 364· 2, 950.

Ἕλληνας καὶ ἐχθρὸς τοῦ κοῦκκου, ὅστις ἦτο Τοῦρκος. Κάποτε οἱ δύο ἀντίπαλοι συνεφιλιώθησαν καὶ ἀπεφάσισαν μάλιστα νὰ βινήσωσιν ἀλλήλους. Πρῶτος ἐβινήθη ὁ ποῦπος, ὁ κοῦκκος ὅμως, μετὰ τὴν προᾶξιν, ἠρνήθη νὰ ὑποστῇ τὰ ὅμοια, δι' ὃ ὁ ἀπατηθεὶς φωνάζει πῶ, πῶ τί ἔπαθα ἀπὸ τὸν κοῦκκον !

Ὡς μικρὸν ἀνωτέρω εἶπον, ἡ παράδοσις εἰς μίαν μόνον περίπτωσιν διέτηρησε τὸν ἀρχαῖον τύπον. Ἐν Βιζύῃ δὴλα δὴ τῆς Ἀνατ. Ρουμελίας λέγουσιν ὅτι εἰς βασιλεὺς ὑπανδρεύθη τὴν μίαν τῶν θυγατέρων ἄλλου βασιλέως, μετὰ πολλὰ δ' ἔτη ἐπανελθὼν, ἄγνωστος, ἔλαβεν ὡς σύζυγον καὶ τὴν δευτέραν, ἵνα μὴ δ' ἡ πρώτη ὁμολογήσῃ τὸ πρᾶγμα, ἐφυλακίσθη ὑπ' αὐτοῦ εἰς σκοτεινὴν φυλακὴν. Αὕτη ὅμως, γράψασα τὰ πάθη τῆς εἰς χάριτην, τὰ ἀπέστειλε διὰ γαλῆς εἰς τὴν ἀδελφὴν τῆς, ἣτις, ἀφ' οὗ ἠλευθέρωσε τὴν ἐγκλειστον, ἔσφαξε τὸν υἱὸν τῆς, ἐμαγείρευσεν τὰ ἐντόσθιά του καὶ τὰ παρέθηκεν εἰς τὸν σύζυγον νὰ τὰ φάγῃ. Αὐτὸς, ἀντιληφθεὶς τὸ πρᾶγμα, κατεδίωξε τὰς ἀδελφάς, ἐκεῖναι δέ, ἐν τῇ ἀπελεισίᾳ των, παρεκάλεσαν τὸν Θεὸν νὰ τὰς μεταμορφώσῃ εἰς πτηνά (ἀηδόνα καὶ χελιδόνα), ἐν ᾧ ὁ σύζυγος τὴν ἐξῆς ἀπήλυθνε πρὸς τὸν Θεὸν παράκλησιν «*Θεέ μου, κάμε με πούπουτα νὰ κλαίω τοῖς συμφορῆς μου*»¹.

Κατὰ Θρακικὴν παράδοσιν, εἰς βασιλεὺς ἠγάπησε τὴν γυναικαδέλφην του, ἣν καὶ ἐβίασεν. Ἵνα μὴ γνωσθῇ δὲ τὸ πρᾶγμα, τὴν ἐφυλάκισεν εἰς σκοτεινὴν φυλακὴν, ἐξ ἧς, τῇ μεσολαβῆσει ἑνὸς πτηνοῦ, ἀνεκοίνωσεν αὕτη τὸ συμβὰν εἰς τὴν ἀδελφὴν τῆς², ἣτις σπεύσασα τὴν ἠλευθέρωσε, πρὸς τιμωρίαν δὲ τοῦ συζύγου τῆς ἔσφαξε τὸν υἱὸν τῆς Ἴτσον³ (=Ἴτυν), καὶ τούτου τὰ ἐντόσθια τοῦ παρέθηκεν. Ἐκεῖνος, ἐννοήσας τὸ πρᾶγμα, κατεδίωξε τὰς γυναῖκας, αἵτινες, φεύγουσαι, μετεμορφώθησαν εἰς πτηνά, ἐν ᾧ ὁ ἄπιστος ἐγένετο ἔποψ, ὅστις περιφερόμενος, φωνάζει Ἰτσο ! Ἰτσο !⁴.

ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΑΙ ΠΑΡΑΔΟΣΕΙΣ

Πολλῶν δένδρων οἱ κλάδοι, εἴτε φύσει, ὡς οἱ τῆς ἱτέας, εἴτε καὶ ὑπὸ τοῦ καθ' ὥρισμένην διεύθυνσιν πνέοντος ἀνέμου, κλίνουσι. Τὸ φυσικὸν τοῦτο φαινόμενον οἱ εὐσεβεῖς Χριστιανοὶ συνέδεσαν μὲ ἐπεισόδιον τοῦ βίου τοῦ

¹ Ν. Πολίτου, Ἐνθ' ἀν., 1,200, ἀρ. 362.

² Κατὰ τὸν Ἀπολλόδορον (Γ' 194-195, ιδ' 8) ἡ βιασθεῖσα ἐμήνυσε τὸ πάθημά τῆς εἰς τὴν ἀδελφὴν διὰ γραμμάτων τὰ ὁποῖα ἐνύφανεν εἰς ἱστόν. Ν. Πολίτου, Ἐνθ' ἀν., 2,949.

³ Κατ' ἄλλην ἐκ Θράκης μαρτυρίαν, ὁ υἱὸς ἐκαλεῖτο Ἴτσος (=Ἴτυς). Ν. Πολίτου, Παραδόσεις, 2,950.

⁴ Ν. Πολίτου, Παραδόσεις, 1,200, ἀρ. 363.

Ἰησοῦ, πλάσαντες σχετικὰς παραδόσεις, ὧν μίαν μᾶς ἀναφέρει κατὰ τὸν IB' αἰῶνα ὁ χρονογράφος Μιχαὴλ Γλυκᾶς, ὅστις γράφει : «Καὶ δένδρον ἴσταται (ἐν Παλαιστίνῃ) πάσης ἀρωματίας ἀλεξίκακον, ὃ δένδρον εἰς γῆν ἐκλίθη καὶ προσεκύνησε δῆθεν τὸν Κύριον εἰς Αἴγυπτον φεύγοντα, σφῆζει δὲ εἰσέτι τὸ σχῆμα τῆς προσκυνήσεως» ¹.

Σχετικαὶ παραδόσεις σφῆζονται σήμερον τὴν κλίσιν τῶν κλάδων μὲ ἄλλα ἐπεισόδια τοῦ βίου τοῦ Ἰησοῦ σχετίζουσαι. Οὕτως, ἐν Αἰτωλία διὰ τὴν κλίσιν τῶν κλάδων τῆς ἱτέας, περιφέρεται ἡ ἐξῆς παράδοσις : «Ὅτιαν βαφτίστηκε ὁ Χριστὸς ἔς τὸν Ἰορδάνην, τὰ δέντρα καὶ τὰ κλαριά ἐκλιναν τὴν κορφή τους καὶ προσκυνούσαν. Ἡ ἰτιά δὲν ἔγειρε μόνον τὴν κορφή, ἀλλὰ καὶ τὰ κλωνάρια τῆς ὅσο μποροῦσε πρὸ χαμηλὰ καὶ προσκυνούσε τὸ Χριστό. Ἀπὸ τότε ἡ ἰτιά δὲν ἔπαυε νὰ προσκυνᾷ τὸ Χριστό» ².

Παρὰ τοῖς πρόσφυξιν ἐκ Σάντας τοῦ Πόντου : «Τὰ Φῶτα, τὸ βράδν ποῦ ἀγιάζονται τὰ νερὰ ὅλα τὰ δέντρα τοῦ κόσμου κλίνουν τοῖς κορφές τους σιὰ νερὰ καὶ μύνον» ³.

Κατ' ἄλλην παράδοσιν ἐκ τῆς παρὰ τὴν Φλώριναν Βέρμπιανης, κατὰ τὴν ἡμέραν τοῦ Εὐαγγελισμοῦ, ὅτε ἀνοίγει ὁ οὐρανός, τὰ δένδρα προσκυνοῦν κύπτοντα μέχρι τοῦ ἐδάφους καὶ πάλιν ἀνυψοῦντα τοὺς κλάδους των ⁴.

Κατὰ Νεοελληνικὰς παραδόσεις, τὸ ξύλον ἐξ οὗ κατεσκευάσθη ὁ σταυρὸς τοῦ Κυρίου προήρχοτο ἐκ τοῦ δένδρου λυδοριᾶς, εἶδους δρυός ⁵, συνεζητήθη δὲ καὶ ὁ λόγος, δι' ὃν ἐξελέγη τὸ δένδρον τοῦτο ⁶. Ἐνταῦθα ὅμως δὲν πρόκειται περὶ τοῦτου. Εἰς διαφόρους σημερινὰς παραδόσεις ἀναφέρεται τὸ δένδρον ἐξ οὗ ἐκρεμάσθη ὁ Ἰούδας.

Κατὰ παραδόσιν ἐκ Σινώπης τοῦ Πόντου, ὁ Ἰούδας ἐκρεμάσθη ἐκ δάφνης· κατ' ἄλλην, ἐκ Σύμης καὶ Μεσοχωρίου Πυλίας, ἐκ τοῦ ἀναγύρου, ὅστις ἐν Σύμῃ μὲν καλεῖται ἀρόυνας (= ἀνά(γ)υρας), ἀζό(γ)υρος δ' ἐν Κρήτῃ ⁷. Ὁ ἀζόγυρος ἐξελέγη, διότι ἀναδίδει βαρεῖαν ὀσμὴν (τὸ ἀζόγυρος προέρχεται ἐκ τοῦ ὄζω + ἀνάγυρος) ⁸.

¹ Μιχαὴλ Γλυκᾶς, Βίβλος χρονική, 515,15.

² Δ. Λουκοπούλου, Νεοελληνικὴ μυθολογία, 187.

³ Μιλτιάδου Νυμφοπούλου, Προλήψεις καὶ δεισιδαιμονίες Σάντας (Ἀρχεῖον Πόντου, 16,250).

⁴ Κατὰ τὸν Ν. Πολίτην, Ἔνθ' ἀν., 2,905. Ἐν Πελοποννήσῳ πιστεύουν ὅτι τὴν νύκτα τῆς παραμονῆς τοῦ Εὐαγγελισμοῦ τὰ φυτὰ κλίνουν μέχρι τῆς ρίζης των καί, ἀποχαιρετίζοντα τὴν γῆν, λέγουσι· σ' ἀφίνω γεαί.

⁵ Ν. Πολίτου, Παραδόσεις, 1,101, ἀρ. 179.

⁶ Κ. Κυριακίδου, Ἡ λυδοριὰ, λαϊκὴ παράδοσις περὶ τοῦ ξύλου τοῦ σταυροῦ (Λαογραφ., 7,266 ἐξ.).

⁷ Αἱ πληροφορίες κατὰ δελτία τοῦ Λαογραφικοῦ Ἀρχεῖου.

⁸ Κατὰ τὸν Ἀναστασίον Βροντήν, Ρόδος, σ. 44-45 οἱ Ρόδιοι φυ-

Κατὰ τρίτην παράδοσιν ὁ προδότης ἐκρεμάσθη ἐκ κλάδου συκῆς ¹, κατὰ δὲ τὴν κατωτέρω μνημονευομένην, ἐκ μυρικής. Τέλος ἐν Γορτυνία ἔξ ἐνὸς εἴδους δρυός, ὅπερ λέγεται *φονισκαριά*.

Ἡ παράδοσις, περὶ ἧς διὰ μακροτέρων διέλαβεν ὁ Γ. Μέγας ², ἦτο γνωστὴ καὶ κατὰ τοὺς Βυζαντινοὺς χρόνους. Κατὰ τὰς ἀρχὰς δῆλα δὴ τοῦ Θ' μ.Χ. αἰῶνος Ἐπιφάνιος ὁ Ἀγιοπολίτης εἰς τὸ Περὶ τόπων ἱερῶν ἔργον του (σ. 51), παρατηρεῖ: «Καὶ δεξιὸν αὐτοῦ εἰσὶν οἱ μύριχες εἰς οὓς Ἰούδας ἀπήγγευστο».

Μὲ τὸν βίον καὶ τὰ θαύματα τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ σχετίζεται καὶ ἡ κατωτέρω παράδοσις, μὴ συζητηθεῖσα ἰδιαίτερος μέχρι σήμερον, ἦν ἀναφέρει ὁ Παμφίλου Εὐσέβιος ἐν τῇ Ἐκκλησιαστικῇ του ἱστορίᾳ (Ζ' 18).

Κατὰ τὸν ἐκκλησιαστικὸν λοιπὸν αὐτὸν ἱστορικόν, εἰς τὴν Φιλίππου Καισαρείαν, τὴν ὁποίαν ἐκάλουν Πανεάδα Φοινίκης, ὑπῆρχεν ἄγαλμα, περὶ οὗ τὰ ἑξῆς γράφει: «Οὐκ ἄξιον ἡγοῦμαι παρελθεῖν διήγησιν καὶ τοῖς καθ' ἡμᾶς μνημονεύεσθαι ἄξιαν. Τὴν γὰρ αἰμορροοῦσαν, ἣν ἐκ τῶν ἱερῶν Εὐαγγελίων πρὸς τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν τοῦ πάθους ἀπαλλαγὴν εὐρασθαι μεμαθήκαμεν, ἐνθὲνδε ἔλεγον δοῦσθαι τὸν τε οἶκον αὐτῆς ἐπὶ τῆς πόλεως δεικνυσθαι καὶ τῆς ὑπὸ τοῦ Σωτῆρος εἰς αὐτὴν εὐεργεσίας θαυμαστά τροπία παραμένειν. Ἔστάναι γὰρ ἐφ' ὑψηλοῦ λίθου πρὸς μὲν ταῖς πύλαις τοῦ αὐτῆς οἴκου γυναικὸς ἐκτύπωμα χάλκινον ἐπὶ γόνυ κεκλιμένον καὶ τεταμέναις ἐπὶ τὸ πρόσθεν ταῖς χερσὶ, ἰκετευούσῃ ἑοικός, τούτου δὲ ἄντικρυς ἄλλο τῆς αὐτῆς ἕλης ἀνδρός, ὄρθιον σχῆμα, διπλοῦδα κοσμίως περιβεβλημένον καὶ τὴν χεῖρα τῆ γυναικὶ προτεινόν, οὗ παρὰ τοῖς ποσὶν ἐπὶ τῆς στήλης αὐτῆς ξένον τι βοτάνης εἶδος φύειν, ὃ μέχρι τοῦ κρασπέδου τῆς τοῦ χαλκοῦ διπλοῦδος ἀνὴρ ἀλεξιφάρμακόν τι παντοίων νοσημάτων τυγχάνειν. Τοῦτον τὸν ἀνδριάντα εἰκόνα τοῦ Ἰησοῦ φέρειν ἔλεγον, ἔμεινε δὲ καὶ εἰς ἡμᾶς ὡς καὶ ὄφει παραλαβεῖν ἐνδημήσαντας αὐτοὺς τῇ πόλει».

Μὲ γεγονότα ἐκ τῆς Π.Δ. εἰλημμένα σχετίζονται αἱ δύο κατωτέρω παραδόσεις αἱ μέχρι τῶν Βυζαντινῶν χρόνων διασωθεῖσαι.

Κατὰ τὴν μίαν τούτων, ὑπὸ Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου παραδιδόμενην (PG, 38,1124): «Ἰησοῦς ὁ τοῦ Ναυῆ ὁ τούτου (Μωσέως) διάδοχος τὸ πολυθρόνητον Ἰορδάνου ρεῖθρον διαστήσας τὸν αὐτὸν διάγει λαὸν (Ἑβραίους) δώδεκα λίθους ἐκ τῆς κρηπίδος τοῦ ρεύματος ἀνελέσθαι τῷ λαῷ διαταξάμενος, οὓς ὀρῶμεν μέχρι σήμερον οἱ ἐκεῖ φοιτῶντες».

τὸν τι καλοῦσι βρομόκλαδο πιστεύοντες ὅτι βρομεῖ, διότι ἐφύτρωσεν ἐπὶ τοῦ τάφου τοῦ Ἰούδα. Ἐν Ἡπειρῷ λέγουσιν ὅτι ὁ Ἰούδας ἐκρεμάσθη ἀπὸ τοῦ φυτὸν βρομοξυλιά.

¹ Ν. Πολίτου, Ἐνθ' ἀν., 1,103, ἀρ. 183.

² Γ. Μέγας, Ὁ Ἰούδας κατὰ τὰς παραδόσεις τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ (Ἐπετηρὶς Λαογραφικοῦ Ἀρχείου τρίτου καὶ τετάρτου ἔτους (1941 - 1942), σ. 21,22.

Κατὰ τὴν ἐτέραν, ἐπιστεύετο ὅτι λείψανα τῆς κιβωτοῦ τοῦ Νῶε ἐσώζοντο τὸν Γ' καὶ τὸν Δ' μ.Χ. αἰῶνα ὡς μαρτυροῦσιν ἄνδρες σοβαροί, ὁ Ἄντιοχειάς Εὐστάθιος καὶ ὁ ἱερός Χρυσόστομος¹. Ὁ πρῶτος τούτων, ἐν τῷ ὑπομνήματί του εἰς τὴν Ἑξαήμερον (PG, 18,753), λέγων ὅτι ἡ κιβωτὸς ἐστάθη ἐπὶ τῆς κορυφῆς ὄρους τῆς Ἀρμενίας, προσθέτει: «Καὶ τὸν τόπον ἔτι καὶ νῦν ἐκείνον ἀποβατήριον οἱ ἐπιχώριοι προσαγορεύουσι καὶ τὰ λείψανα τῆς κιβωτοῦ ἐπιδεικνύουσι καὶ τῇ ἀσφάλτῳ αὐτῆς εἰς ἀποτροπιασμὸν κέχρηται», ὃ ἐπόμενος καὶ ὁ Χρυσόστομος (PG, 56,288), παραδίδει: «Ὀὐχὶ καὶ τὰ ὄρη μαρτυρεῖ τῆς Ἀρμενίας, ἐνθα ἡ κιβωτὸς ἰδρῦθη; Ὀὐχὶ καὶ τὰ λείψανα αὐτῆς ἕως νῦν σφύζεται πρὸς ἡμετέραν ὑπόμνησιν;» Γράφει δὲ καὶ ὁ Ἐπιφάνιος² κατὰ τὸν Δ' αἰῶνα: «ἔτι καὶ δεῦρο τὰ λείψανα τῆς τοῦ Νῶε λάβρακος δείκνυνται ἐν τῇ Καρδύων χώρῃ», καὶ κατὰ τὸν Θ' αἰῶνα Γεώργιος ὁ Μοναχός³: «τῆς δὲ κιβωτοῦ τὰ λείψανα ἕως ἄρτι πρὸς ἀπόδειξιν τῶν γεγενημένων δείκνυνται ἐν ὄρει Ἀραράτ ἀνὰ μέσον τῆς Ἀρμενίας καὶ τῆς Παρθικῆς χώρας καὶ τῆς τῶν Διαβητῶν γῆς, ἐκ γὰρ ξύλων ἀσήπτων, ἦτοι κεδρίων ἦν κατασκευασμένη».

Ἐννοεῖται ὅτι καὶ παλαιότερον, ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ Αὐγούστου, οἱ Ἀρμένιοι ἐβεβαίουν ὅτι λείψανα τῆς κιβωτοῦ ἐσώζοντο ἐπὶ τοῦ ὄρους Barris⁴. Τῆς παραδόσεως ταύτης ἀπήχησις σφύζεται μέχρι σήμερον εἰς τὴν Πίνδον, εἰς τὸ μέσον τῆς ὄροσειρᾶς τῆς ὁποίας ὑπάρχει ὑψηλὴ κορυφὴ Καράβα καλουμένη, οὕτως ὀνομασθεῖσα, κατὰ τὴν λαϊκὴν παράδοσιν, διότι ἀντιπροσωπεύει τὸ πλοῖον (καράβι) τοῦ Νῶε, τὸ ὁποῖον, κατὰ θαυματουργὸν τρόπον, μετεβλήθη εἰς ὄρος: οἱ ἐπιχώριοι μάλιστα, συγχέοντες τὴν βιβλικὴν παράδοσιν, πρὸς τὴν τοῦ πλοίου τοῦ Νῶε, δείκνυουσιν ἐπὶ τῆς κορυφῆς καὶ κρικούς, οἴτινες, κατ' αὐτούς, ἐχρησίμευον πρὸς πρόσδεσιν τῶν ἀπογείων σχοινίων τοῦ πλοίου τοῦ Νῶε⁵. Ἐνταῦθα ἡ περὶ καράβας παράδοσις συγγέει τὴν ὑπὸ τῶν συγγραφέων ὀνομασίαν τῆς κιβωτοῦ διὰ τῆς λ. σχεδία μὲ τὸ ὄνομα τοῦ ὄρους Barris, ὅπερ σημαίνει πλοῖον.

Παλαιὰ εἶναι ἡ πίστις ὅτι ἥρωες καὶ θεοί, πόλεις προστατεύοντες, περιέρχονται τὰ τεῖχη αὐτῶν πολιορκουμένων ὑπεραμυνόμενοι τῶν κατοίκων καὶ σφύζοντες αὐτούς.

Τὰ αὐτὰ ἐπίστευον καὶ οἱ μεσαιωνικοὶ ἡμῶν πρόγονοι, ὧν συγκινητικαὶ

¹ Κατὰ τὸν Β' καὶ Γ' μ.Χ. αἰῶνα ἐξετυπώθησαν ἐν Ἀπαμείᾳ μετάλλια εἰκονίζοντα τὴν κιβωτὸν μετὰ τοῦ Νῶε καὶ τῆς συζύγου του. F. Vigouroux, Dictionnaire de la Bible, ἐν λ. arche de Noé.

² Ἐπιφάνιου, Κατὰ αἰρέσεων (PG, 41,260).

³ Γεωργίου Μοναχοῦ, Χρονικὸν σύντομον, 1,47 (De Boor).

⁴ F. Vigouroux, Ἐνθ' ἄν.

⁵ L. Heuzey, Excursion dans la Thessalie Turque en 1855, σ. 62-63.

ἀναφέρονται σχετικαὶ διηγήσεις, περὶ τῆς Παναγίας, φέροντες περιεχομένης τὰ τεύχη τῆς βασιλευσύσης, ὡς καὶ περὶ τοῦ ἁγίου Δημητρίου ἀποκρούοντος ἐπιδρομὰς βαρβάρων κατὰ τῆς Θεσσαλονίκης.

Ἀντίθετον θρησκευτικὴν παράδοσιν, ἐγκαταλείψως δηλ. πόλεως ὑπὸ ἁγίου, διὰ τὰς ἁμαρτίας τῶν κατοίκων, διετήρησεν ἡμῖν ὁ Θεσσαλονίκης Εὐστάθιος, ὅστις, περιγράφων τὰ κατὰ τὴν ὑπὸ τῶν Νορμαννῶν ἄλωσιν τῆς δευτέρας τοῦ κράτους πόλεως, σημειοῖ: «Καὶ ἀπεῖναι δὲ τὸν μυροβλήτην τῆς καθ' ἡμᾶς πόλεως καὶ κατ' αὐτὴν τὴν ἄλωσιν εἰσελεύσεσθαι οἱ αὐτοὶ ἐωράκασι· καὶ ἡμεῖς οὐ πεπιστεύκαμεν. Ὡς γὰρ ὀχλοῦντες οἱ πιστοὶ πρὸς ἐπικουρίαν ἐνέκειντο, ἀνεκάλυψεν αὐτὸς προορατικῶς εἰς μάτην τύραννα δυσωπεῖσθαι. Οὐ γὰρ ἄρι ἄλλ' ἢ μετὰ τρεῖς ἡμέρας ἐλεύσεσθαι»¹.

Πάγκοινος παρ' ἡμῖν εἶναι ἡ πεποίθησις ὅτι δακρῶσιν αἱ εἰκόνες εἴτε τὴν ἀνάρθωσιν βαρέως ἀσθενοῦντος ὑποδηλοῦσαι, εἴτε καὶ τὴν λύπην τῶν ἐν αὐταῖς εἰκονιζομένων ἱερῶν προσώπων διὰ τὴν μέλλουσαν νὰ ἐπέλθῃ συμφορὰν. Τὴν πίστιν ταύτην τῶν Βυζαντινῶν τοῦ ΙΒ' αἰῶνος προσεπιμαρτυρῶν ὁ κλεινὸς τῆς Θεσσαλονίκης ἱεράρχης, τὴν ἄλωσιν τῆς πόλεως ὑπὸ τῶν Νορμαννῶν περιγράφων, σημειοῖ: «Ἐδάκρυον ἅγιοι ἐν εἰκονίσμασι καὶ ἔχαιρον οἱ κενέλιδες, λέγοντες δυσωπεῖν ἐκείνους ὑπὲρ ἡμῶν. Ἐλέγομεν ἡμεῖς ναί, ἀλλ' οὐκ εἰσακούονται, διὸ καὶ ἐπιμένουσι κλαίοντες»².

Γνωστοτάτη σήμερον ἡ παράδοσις ὅτι πολλαὶ εἰκόνες ὑποβασταζόμεναι καὶ μέλλουσαι νὰ εἰσέλθωσιν εἰς τὸν ναόν των, αἴφνης γίνονται τόσον βαρεῖαι, ὥστε ἀδυνατοῦν νὰ τὰς βαστάσωσιν οἱ φέροντες καὶ μόλις, μετὰ πολὺς λιτανεῖας, ἀνακτῶσι τὸ ἀρχικὸν αὐτῶν βᾶρος.

Παρομοίαν παράδοσιν ἐν Θεσσαλονίκῃ ἀναφέρει μὲ τὴν εἰκόνα Παναγίας τῆς Ὁδηγητρίας ὁ Εὐστάθιος ἀποδίδων τὸ θαῦμα εἰς τὴν πρόθεσιν τῆς Θεομήτορος νὰ ἐγκαταλίπῃ τὴν πόλιν, καὶ συνεχίζει: «Προοδεύουσα γὰρ ποτε τότε καθ' ἡμέραν ἢ τὸ κῦρος ἔχει τοῦ τοιοῦτου καλοῦ καὶ περιελθοῦσα ἔνθα τῆς πόλεως ἡ ἀδελφότης ἤθελε καὶ ἀποκαθισταμένη αὐθις εἰς τὸν οἶκον αὐτῆς καὶ ταῖς εἰσόδοις ἐγγίσασα, οὕτως ὤκνει τὴν εἴσοδον, ὥστε ἀνὰ πόδα χωρεῖν κραταιῶς βιάζεσθαι τὸν αὐτὴν φέροντα καί, ἐνιστάμενον, βαρύνεσθαι ὅτι μάλα καὶ πρὸς τὸ καταπίπτειν γίνεσθαι καὶ οὐ μόνον ἐκείνον, ἀλλὰ καὶ ἄλλους ὅσοι συνεπιλάβοντο, Καὶ ἦν μὲν τὴν ἀρχὴν ὁ ἐκείνην ἀνέχων ὑποπιος, ὡς οἴκοθεν τοιαῦτα τεχνώμενος ὅποια πολλοὶ τερθρεύονται ὡς δὲ καὶ ἱεροὶ ἄνδρες, ἀγαθοὶ τὸ ἦθος καὶ οἶοι μὴ παλαμᾶσθαι τὰ μὴ δέοντα συνήροντο ἐγκρατῶς καὶ πάντες ἐλάττους ἦσαν τῆς τοῦ ἱεροῦ σίγνου ἰσχύος

¹ Tafel, Eustathii opusc., 302,78.

² Tafel, Eustathii opusc., 302,89.

καὶ οὐκ ἐπειθέτο εἰσελθεῖν, ἀλλ' ἦν, ὡς εἰπεῖν, ἀφόρητον, ὑπέρχεται φόβος ἅπαντας, ὅσον ἐχρῆν παθεῖν, ἐχέφρονας· καὶ ἀναπήσαντες δάκρυα, ὕψωσαν κλανθμόν καὶ φωνὰς ἐπήραν πρὸς τὸν Ὑψιστον υἱὸν τῆς πανάγνου μητροῦς. Καὶ οὐκ ἐνέδωκαν, ἕως τοῦ σημείου ἤδη διαδειχθέντος, εἶτα μόνος ὁ βασιτάζων ἀβάρυντος καὶ ἀπραπόδιτος ἤγαγε τὸ ἅγιον μόρφωμα ἔνθα ἴδοντο»¹.

Κατὰ Νεοελληνικὴν παράδοσιν ἐκ Καλαμῶν : «Ὅταν ὁ Ἀράρης τοῦ σπιτιοῦ γυρίζῃ ἔς τὸ σπιτί, τὰ βαρέλια τοῦ κρασιοῦ καὶ τὰ πιθάρια τὸ λάδι ξεχειλίζουν καὶ τὸ σιτάρι καὶ ἡ ἄλλη προμήθεια τοῦ σπιτιοῦ ἀξάνει»².

Καθ' ἑτέραν, ἐκ Σάμου : «Πολλῶν ἀνθρώπων τὰ πιθάρια τὸ λάδι ἔς τὸ κατώγει τοῦ σπιτιοῦ των ξεχείλισαν τόσον πολὺ, ποῦ μάζευαν καὶ μάζευαν καὶ δὲν ἐσωνότανε κι' ἔπαψε ν' ἀναβλύξῃ μόνον ὅταν μίλησαν»³.

Πιστεύουσι δὲ καὶ οἱ Κερκυραῖοι ὅτι ὁ ὑπερχειλισμὸς συμβαίνει, ὅταν τὸ στοιχεῖο τοῦ σπιτιοῦ ἀγαπᾷ τὸν οἰκοδεσπότην.

Ἡ παράδοσις αὕτη, τροποποιημένη, ἀφ' οὗ ὁ ὑπερχειλισμὸς τῶν δοχείων ἀποδίδεται εἰς τὸ στοιχεῖο τοῦ σπιτιοῦ, προέρχεται ἐκ τῆς Π.Δ., καθ' ἣν χήρα πιεζομένη ὑπὸ τοῦ δανειστοῦ τῆς, ὅστις, ὡς ἐνέχρον ἀπῆτει τὸν υἱὸν τῆς, ἦλθε πρὸς τὸν Ἐλισσαῖον, ὅστις τῆς εἶπε : «μνημόνευσον εἶτε καὶ ὀλίγον ἔνδον τυγχάνει· ὡς δὲ εἶπεν ὅτι κεράμιον ἐστὶ καὶ λείψανον ἐν αὐτῷ βραχὺ ἐλαίου, παρασκευάσον μοι, εἶπε, πλῆθος ἀγγείων καὶ ἡ μὲν ἠτύρπισεν, ὁ δὲ δι' αὐτῆς ἐπλήρωσε καὶ τῷ δανειστῇ ἐλύθη τὸ ὄφλημα»⁴.

Παρομοία παράδοσις φέρεται καὶ περὶ τοῦ προφήτου Ἡλιοῦ, ὅστις εἰς τὴν χήραν, ἣτις τοῦ εἶπεν ὅτι ἔχει δράκα ἀλεύρου ἐν τῇ ὑδρίᾳ καὶ ὀλίγον ἔλαιον εἰς τὸν καμψάκην, ἀπήνησεν : «Ἡ ὑδρία τοῦ ἀλεύρου οὐκ ἐκλείψει καὶ ὁ καμψάκης τοῦ ἐλαίου οὐκ ἐλατιωνήσει ἕως ἡμέρας τοῦ δοῦναι Κύριον τὸν θετὸν ἐπὶ τῆς γῆς»⁵.

Ἡ παράδοσις αὕτη ἐννοεῖται ὅτι μνημονεύεται συχνὰ ὑπὸ μεσαιωνικῶν συγγραφέων καὶ ἀγιολογικῶν κειμένων. Οὕτως ὁ Θεολόγος Γρηγόριος εἰς τὰ Ἠθικά του ἔπη (PG, 37,592, στίχ. 175), τὴν ἀναφέρει διὰ τῶν ἐξῆς :

καὶ κεράμιο βρῦντος ἀεὶ τόσον ὑγρὸν ἔλαιον
ὅσον ἀφύσσετο χερσὶ φιλοξένοιο γυναικός.

Ἐπειτα τὴν μνημονεύει ὁ συγγραφεὺς τοῦ Βίου τοῦ ὁσίου Συμεὸν διὰ τῶν ἐξῆς : «Τοῦ δὲ (Συμεὸν) τὸ τοῦ σταυροῦ σημεῖον ἐπὶ τοῦ πίθου ποιή-

¹ Tafel, Eustathii opusc., 302,66,73,89 καὶ 303,5.

² Ν. Πολίτου, Παραδόσεις, 1,255,256, ἀρ. 455.

³ Ν. Πολίτου, Ἐνθ' ἀν., 1,256, ἀρ. 456. Βλ. παῖ 2, σ. 1099.

⁴ Ἀστερίου Ἀμασείας, Ὁμιλία κατὰ πλεονεξίας (PG, 40,213).

⁵ Βασιλειῶν τρίτη, κεφ. ΙΖ' 12,14.

σαντος και εὐλογητὸς ὁ Θεὸς ἡμῶν πάντοτε προσφωνήσαντος, ροῖζος ἐκ τοῦ πίθου ἀνεδόθη τοιοῦτος ὡς τὸ πῶμα τριῶν πηχῶν διάστημα πόρρω ἀποτινάξασθαι, τοὺς δὲ παρισταμένους δύο πρὸς τοῖς πενήκοντα στάμνους ἀντλήσαι και μὴ ἐλαττωθῆναι τὸν οἶνον, ἀλλὰ ποταμηδὸν ὑπερβλύζειν και τὸν πίθον μέχρι τοῦ νῦν εὐλογημένον ὑπὸ τῶν περιοίκων κοτονομάζεσθαι, καταπλεγέντων τῷ θαύματι»¹.

Τὴν παράδοσιν αὐτὴν εἶτα ζωηρὰν ἀναφέρει ὁ τε Μιχαὴλ Γλυκάς² και ὁ Θεσσαλονίκης Εὐστάθιος Ὁ ἱεράρχης οὗτος, παρατηρῶν ὅτι αὕτη ἀνακαλεῖ εἰς τὸν νοῦν τὰς Εὐαγγελικὰς στυρίδας, τοὺς κοφίνους και τὸ Ἐπιστολικὸν δίκτυον³, ἐπανελημμένως τὴν ἀναφέρει διὰ τῶν ἑξῆς: «ὁ ἔλαιον ἐκβλύσας καμψάκης εἰς ἀέναον»⁴ εἶτι δὲ και τὰ μέχρι νῦν βλεπόμενα τεράστια⁵, «τὰ καθ' ἱστορίαν παλαιὰν και νέαν αἴφνης ἐμπιμπλάμενα ὀρρεῖα, δίχα πόνου και ἐργασίας»⁶. «Και ὁ μὲν εὐρίσκει πάλαι που πύελον ἀνακαλυφθεῖσαν, ἥ τις ὑγροῦ μὲν υἱος πλήρης ἦν και ἐξηγιλεῖτο αὐτὸ και ἐξεφορεῖτο ἐπιμελῶς, οὐκ ἦν δὲ παθεῖν ἐκείνην κένωμα»⁷, και σαφέστερον δέ: «πεπέρανται γὰρ και οἱ καθ' ἡμᾶς δοχεῖα ἐν οἴκοις θεοφιλέσιν, οἶνον και ἔλαιον στέξαντα μέχρι πολλοῦ εἰς δυσεξάντητον, οἷς οὐδὲ ἦν ἂν ἐπιλείψαι οἶμα το στεγαζόμενον, εἰ μὴ ἐξελαλεῖτο τὸ θαῦμα ὑπὸ τῶν ἐξαντιλούντων»⁸.

¹ Ἀπηχῆσεις τῆς παραδόσεως αὐτῆς ἐσώζοντο και εἰς μεταγενεστέρους αἰῶνας ὡς δεικνύει ὁ Γεώργιος Σφραντζῆς, ὅστις ἐν τῷ Χρονικῷ του (163,22), γράφει: «Πῶς ἐπληθύνετο ἡ ὑδρία τοῦ ἀλεύρου, πῶς τὸ ἔλαιον Ἐλισσαίου ἐβλυσεν εἰς τοὺς κεράμους;» και αἰῶνας μετὰ ταῦτα Ἀγάπιος ὁ Λάνδος ἐν τῇ Ἄμαρτωλῶν σωτηρίᾳ⁹, και ἐν συναξαρίῳ, παρ' ᾧ ἀναγινώσκομεν: «Και ἐφανισθεῖσα ἡ Δέσποινα ἐπλήρωσεν ὄλα τὰ ἀγγεῖα (τοῦ οἴνου) ὅπου ἐχύνετο ἄνωθεν... Ἄλλοτε πάλιν ἐπλήθυνε τὸ ἔλαιον, ἄλλην φορὰν τὰ ὄσπρια»¹⁰.

Τόσον δὲ ἀνὰ τοὺς αἰῶνας ἦτο ἡ παράδοσις διαδεδομένη, ὥστε και μέχρι σήμερον, κατὰ τόπους, περιφέρεται ὡς λ.χ. ἐν Κερκύρᾳ ἔνθα ἡ θαυματουργὸς ὑπερχείλις τοῦ ἐλαίου καλεῖται ἀναβρῦσιασμα, ἀνάβρυσμα δ' ἐν Σάμῳ και ἀναβρουσιλίασμα ἐν Ἄνδρῳ.

¹ Βίος και πολιτεία τῶν θεοφόρων πατέρων ἡμῶν Λαβίδ, Συμεὼν και Γεωργίου (Anal. Boll., 18,236,19).

² Μιχαὴλ Γλυκάς, Βίβλος χρονική, 358,18.

³ Tafel, Eustathii opusc., 230,41.

⁴ Tafel, Ἐνθ' ἄν., 230,41.

⁵ Tafel, Ἐνθ' ἄν., 230,38.

⁶ Tafel, Ἐνθ' ἄν., 172,11.

⁷ Ἐκ τοῦ χωρίου τούτου ἐξάγεται και τὸ ἑξῆς ὅτι και τότε, ὅπως και σήμερον, ἐπιστεῦετο ὅτι χάνεται ὑπάρχον ἀγαθόν, ἂν τις ἐκμιστηρευθῇ τὴν ὑπαρξιν αὐτοῦ.

⁸ Ἀγαπίου Λάνδου, Ἄμαρτωλῶν σωτηρία, κεφ. Γ' θαῦμα 22, σ. 340.

⁹ Ἐπιθι Ν. Πολίτου, Παραδόσεις, 2,1099.

ΠΑΡΑΔΟΣΕΙΣ ΠΕΡΙ ΞΕΝΩΝ ΛΑΩΝ

¹ Ἐνταῦθα ἀναφέρω τὴν ὑπὸ τοῦ Θεσσαλονίκης Εὐσταθίου μνημονευμένην παράδοσιν (Παρεκβ., 372,21), περὶ τῶν κατοίκων τῆς Θούλης, τὴν θέσιν τῆς ὁποίας ὁ Ι. Τζέτζης ὀρίζει πρὸς ἀνατολὰς τῆς Βρετανίας καὶ ἦν οἱ Βυζαντινοὶ ἐθεώρουν ὡς ἓν τῶν μᾶλλον ἀπομεμακρυσμένων μερῶν τοῦ κόσμου ¹.

Λέγει λοιπὸν ὁ ἱεράρχης : « Ὅτι δὲ καὶ βόρειοι πυγμαῖοι περὶ πον τὰ τῆς Θούλης ἀντιπέραια ἔνθα τὰ Ἰγγλικὰ βραχύσωμοι καὶ αὐτοὶ καὶ ὀλιγοχρόνιοι εἰς τὸ παντελὲς βέλεσι χρώμενοι λεπυνομένοις ὡς εἰς βελόνῃ περιάδεται καὶ εἰσὶν οἱ βεβαιοῦνται ἀνθρωπάρια τοιαῦτα ἰδεῖν ».

ΜΑΡΜΑΡΩΜΑΤΑ

² Ὁ μακαρίτης Σίμος Μενάρδος εἰς τὸ λίαν ἐνδιαφέρον ἄρθρον του περὶ Ρήγαινας, ὑφ' ἣν διαβλέπει τὴν Ἀφροδίτην ², ἐν ᾧ πολλὰ λέγει περὶ παραδόσεων καὶ τοπωνυμίων ἐν Κύπρῳ, σχετικῶν μὲ τὴν θεάν, δὲν ἀναφέρει τὴν ἐπομένην, τὴν ὁποίαν ἀπεθησαύρισεν εἰς τὰ Σχόλιά του εἰς Λυκόφρονον ὁ Ἰσαάκιος Τζέτζης ³, λίαν ἐνδιαφέρουσαν δὲ τὴν ἱστορίαν τῶν περὶ ἀπολιθώσεων ὑπὸ τοῦ λαοῦ πιστευομένων. Κατὰ τὸν συγγραφέα λοιπὸν τοῦτου, ἡ Ἀφροδίτη συλληφθεῖσα συνευναζομένη μετὰ τοῦ Ἄρεως καὶ διὰ τοῦτο : « ὄργισθεῖσα τοῖς θεοῖς ἐλθεῖν εἰς Κύπρον ἀποχωρισθεῖσαν αὐτῶν περὶ τὸ Κάσιον δὲ ὄρος ⁴ διατρίβειν. Οἱ δὲ θεοί, ζητοῦντες αὐτήν, ἦλθον ἐν Κύπρῳ καὶ εὗρον γραῦν καὶ ἐπύθοντο αὐτήν, εἰ εἶδε τὴν Ἀφροδίτην, ἣ δὲ ἔδειξε τὸν τόπον ἔνθα ἦν κεκρυμμένη· ὄργισθεῖσα δὲ ἡ Ἀφροδίτη ἀπεμαρμάρωσεν αὐτήν καὶ φασὶ μέχρι τοῦ νῦν ἴστασθαι τὴν στήλην αὐτῆς ».

ΤΟΠΟΙ

Πλεῖστα ὑπάρχουσι Νεοελληνικαὶ παραδόσεις συνδεόμεναι μὲ τὴν ὀνομασίαν διαφόρων τόπων, ἦν αὐταὶ ζητοῦσι νὰ ἐρμηνεύσωσι, πρὸς δὲ καὶ

¹ Ἐπιθι Φ. Κουκουλέ, Θεσσαλονίκης Εὐσταθίου τὰ λαογραφικά, 2,350.

² Σίμου Μενάρδου, Ἡ Ρήγαινα, ΔΙΕΕ, 6,117 ἔξ.

³ Ι. Τζέτζου, Σχόλια εἰς Λυκόφρονος Ἀλεξάνδρον, στίχ. 826, τόμ. 2,264,9 (ἔκδ. Ed. Scheer).

⁴ Κατ' ἄλλην γραφήν, Καυκάσιον.

ιστορικά τοπικά ἔξ ιστορικῶν γεγονότων διάφορα τοπωνύμια διασαφηνίζουσαι.

Δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία ὅτι καὶ κατὰ τοὺς Βυζαντινοὺς χρόνους πολλαὶ τοιαῦται θὰ περιεφέροντο, ὡς ἀπέσβεσεν ὁ χρόνος. Τὰς ὀλίγας, ὡς κατὰ τὰς μελέτας μου ἠδυνήθηεν νὰ συλλέξω, εὐχαρίστως καταχωρίζω ἑνταῦθα.

Ὡς διηγῆται ὁ Μιχαὴλ Χωνιάτης, εὐθὺ τοῦ ἱεροῦ τοῦ Ἀρχαγγέλου Μιχαὴλ ἐν Χώναις τῆς Φρυγίας, ἔρρεον δύο ποταμοί, ὁ Λύκος καὶ ὁ Κάπρος, περὶ τὰς πηγὰς τῶν ὁποίων ἐφαίνετο λευκὴ ἄμμος, μὴ ἔχουσα ἐκ φύσεως τὸ χρῶμα τοῦτο, ἐκ τοῦ ἐξῆς λόγου, κατὰ τὸν σοφὸν ἱεράρχην, τὴν ἀρχὴν ἔχουσα. Ὡς λοιπὸν οὗτος παραδίδει : « *Ἦν τι γύναιον ἀσεβές, ποιμενικόν, πολυθροεμμον, θυμῶ καὶ αὐτὸ ρέον κατὰ τοῦ ἱεροῦ, ὁ γάλακτος ἀρύεται πᾶσαν πηγὴν καὶ ἀμέλγει πᾶσαν μὲν αἶγα, πᾶσαν δὲ βοῦν, εἶτα ὁμοῦ τοὺς γαυλοὺς ἐκκενοῖ καὶ γαλαξίαν ποταμὸν σχεδιάζει καὶ συμβάλλει τοῖν δυοῖν τοῦτον τρίτον καὶ αὐξεται τὸ ρεῖθρον Λύκου καὶ Κάπρου, τραφὲν λεαίνης ταύτης πολλῶ γάλακτι. Καὶ ἴνα μὴ τὸ ρεῦμα τοῦ χρόνου τὸ πεπραγμένον ἀποκλύση μνήμης ἀνθρώπων, κέχρωσαι γαλακτώδει ψαμάθῳ ἢ προχοῇ καὶ κηρύσσει τὸ τέρας ἐπικληθεῖσα **Γάλα Γραός*** »¹.

Τὴν τοπωνυμίαν Γάλα Γραός, χωρὶς νὰ ἐρμηνεύη, ἀναφέρει καὶ ὁ ἀδελφὸς τοῦ Μιχαήλ, Νικήτας ὁ Χωνιάτης, ἐν τῇ Χρονικῇ του διηγῆσει².

Μὲ τὴν ἐρμηνείαν τοπικῶν ἐπ' ἴσης φυσικῶν φαινομένων συνδέονται καὶ αἱ ἔπομεναι δύο παραδόσεις, ὡς κατέγραψεν ὁ Ι. Τζέτζης.

Κατὰ τὴν μίαν ἐξ αὐτῶν, ὁ Ἰάσων μετὰ τῶν Ἀργοναυτῶν, περὶ τὴν Σύρτιν τῆς Λιβύης, ἴδρυσεν ναὸν εἰς τὸν Ἡρακλέα καὶ ἐκεῖθεν οἱ Ἀργοναῦται, φέροντες ἐπὶ τῶν ὤμων τὴν Ἀργώ, τὴν μετέφερον καὶ τὴν κατέθηκαν εἰς ἄλλην θάλασσαν : « *Ἐν ἧ θαλάσῃ ὁ ἀποπλυνθεὶς ἰδρῶς τῶν Ἀργοναυτῶν ἐν ταῖς ψάμμοις μέχρι τοῦ νῦν δίκην ἐλαίου στίλβει μήτε ὑπὸ τοῦ τῆς θαλάσσης κλύδωνος μήτε ὑπὸ ὄμβρων καθαιρόμενος* »³.

Κατὰ ἑτέραν, παρηλλαγμένην πῶς παράδοσιν, ἣτις τὸ φαινόμενον μετατοπίζει εἰς Σικελίαν⁴ : « *Ἔστι τόπος ἐν Σικελίᾳ ἔνθα γυμνασάμενοι Ἀργοναῦται τὸν ἰδρῶτα αὐτῶν ὕστερον ἐν τῇ ἄμμῳ ἀπεστεγγίσαντο, ὅθεν καὶ μέχρι τοῦ νῦν δίκην ἐλαίου ἐν ταῖς ψήφοις φαίνονται ρανίδες ὡς οὐδὲ ὁ κλύδων τῆς θαλάσσης οὐδὲ ὄμβρος δύναται καθάραι».*

Μὲ τοπικὰς παραδόσεις συνδέονται καὶ ὅσα γράφει ὁ Θεσσαλονίκης

¹ Μιχαὴλ Ἀκομινάτου τοῦ Χωνιάτου, Τὰ σωζόμενα, 1,57,5 ἔξ.

² Νικήτα Χωνιάτου, Χρονικὴ διήγησις, 255,5,7. Τὴν θέσιν τοῦ Γάλακτος Γραός καθορίζει ὁ W. M. Ramsay εἰς τὸ ἔργον του, The historical geography of Asia Minor, 81,136.

³ Ι. Τζέτζου, Σχόλια εἰς Λυκόφρονος Ἀλεξάνδραν, στίχ. 871, σ. 282,7.

⁴ Ι. Τζέτζου, Ἐνθ' ἀν., στίχ. 874, σ. 283,15.

Εὐστάθιος (Παρεκβ., 1003,15), ὁμιλῶν περὶ τοῦ ὑπὸ τοῦ Ὅμηρου (Ο, 19), ἀναφερομένου δεσμοῦ τῆς Ἑρας, ἔνθα, ὠργισμένος ὁ Ζεὺς διὰ τὸν φόνον τοῦ Ἑκτορος, λέγει πρὸς τὴν σύζυγόν του :

*οὐ μέμνη ὅτε τ' ἐκρέμω ὑπόθεν ἐκ δὲ ποδοῖν
ἄκμονας ἦκα δύο περὶ χερσὶ δὲ δεσμὸν ἴηλα*

καὶ προσθέτει : «εἰς δὲ τὸν τόπον ταῦτον προσγράφουσί τινες καὶ τούτους τοὺς στίχους

*πρὶν γ' ὅτε δὴ σ' ἀπέλυσα ποδῶν, μύδρους δ' ἐνὶ Τροίῃ
κάββαλον ὄφρα πέλοντο καὶ ἐσσομένοισι πνθῆσθαι.*

Καὶ δείκνυνταί φασιν ὑπὸ τῶν περιηγητῶν οἱ τοιοῦτοι μύδροι, οὓς ἀνωτέρω ἄκμονας εἶπεν»

Πολυθρόλητα εἶναι τὰ ἐκ τῆς Π. Διαθήκης Σόδομα καὶ ἡ καταστροφὴ αὐτῶν ὑπὸ κατακλυσμοῦ, ἐπὶ Ἀβραὰμ (Γέν. XIV, 2, XIX, 24), ἔνεκα τῆς ἀσελείας τῶν κατοίκων των, ἐξ ἧς ἔλαβον τὴν ἀρχὴν καθ' ὅλους τοὺς αἰῶνας τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας ὁ Σοδομισμὸς καὶ οἱ Σοδομίται.

Τὸ ἐνδιαφέρον εἶναι ὅτι τῆς πόλεως ταύτης, ἣτις ἦτο μία τῶν πόλεων τῆς Πενταπόλεως, ἐδεικνύοντο κεκαυμένα τὰ ἴχνη κατὰ τὸν Γ' μ.Χ. αἰῶνα, κατὰ μάρτυρα τὸν Ἀντιοχείας Εὐστάθιον¹, ὅστις γράφει : «*Ἡ Σοδόμηνα καὶ ἔτι καὶ νῦν κεκαυμένα αὐτῆς τὰ ἴχνη φαίνεται· ἔστι γὰρ ἰδεῖν πέντε πόλεων σκιάς ἐν αἷς βλαστάνει καρπός, ὃς φαίνεται μὲν ἔξωθεν παραπλήσιος τοῖς ἐδωδίμοις, ληφθεὶς δὲ ταῖς χερσὶν εἰς τέφραν καὶ καπνὸν ἀναλύεται.*» Ἐγράψε δὲ περὶ τῶν αὐτῶν κατὰ τὸν IB' αἰῶνα καὶ ὁ Μιχαὴλ Γλυκάς ἐν τῇ Χρονικῇ του διηγῆσαι (251,11) : «*Τὰ γὰρ Σόδομα ἐκεῖνα περικαλλῆ μὲν ἐσιῶτα, τέφρα δὲ τῇ ἀληθείᾳ ὄντα (καὶ αὐτὸς γὰρ ὁ ἀῆρ σὺν τοῖς ὕδασιν ἐκπυροῦται)*».

Περὶ τὸ χωρίον Χλεμπίναν, κείμενον μεταξὺ Φιλίππων καὶ Ἀμφιπόλεως, ὑπῆρχε πηγὴ καλουμένη τοῦ Βασιλακίου. Τὴν ἐρμηνείαν τοῦ τοπωνυμίου δίδει Ἄννα ἡ Κομνηνὴ, διηγουμένη ὅτι ὁ Βασιλάκιος, διεκδικῶν τὴν βασιλείαν, ἠτήθη, διωκόμενος δὲ ὑπὸ τοῦ Ἀλεξίου Κομνηνοῦ, κατέφυγεν εἰς Θεσσαλονίκην, προδοθεὶς δ' ὑπὸ τῶν ἰδίων, οἵτινες : «*περὶ τι χωρίον Χλεμπίναν καλούμενον ἀπαγόντες ἐγγὺς τῆς ἐν αὐτῷ πηγῆς τοὺς ὀφθαλμοὺς ἐξορύττουσιν ἐξ οὗ μέχρι καὶ δεῦρο ἡ πηγὴ Βασιλακίου κέκληται*»².

¹ Εὐστάθιου ἀρχιεπισκόπου Ἀντιοχείας καὶ μάρτυρος, εἰς τὴν Ἐξαήμερον ὑπόμνημα (PG, 18,761).

² Ἄννης Κομνηνῆς, Ἀλεξιάς, 1,48,9.

Περιφέρονται παρὰ τοῖς νεωτέροις Ἑλλησι παραδόσεις, αἵτινες τὴν πολυφαγίαν τῶν κατοίκων ὠρισμένων τόπων ζητοῦσι νὰ ἐρμηνεύσωσιν ἐκ τοῦ ὅτι οὗτοι ὑφίστανται τὸ πάθος, ἔνεκα κατάρας, ἣν κατ' αὐτῶν ἐξετόξευσαν ὅσοι ἄνδρες.

Ὁ τρόπος οὗτος τῆς ἐρμηνείας φαίνεται ὅτι ἦτο γνωστὸς κατὰ τοὺς Βυζαντινοὺς χρόνους, ὡς φαίνεται ἐκ τῆς κατωτέρω διηγήσεως, ἣν ἀπεθησαύρισε Συμεὼν ὁ Μεταφράστης. Κατὰ τοῦτον, ἐν Φρυγίᾳ ὑπῆρχε χωρίον, Αὐλῶν καλούμενον. Ἐξ αὐτοῦ διερχόμενος ὁ ἅγιος Ἀβέρκιος, συνήντησε τοὺς κατοίκους του τρώγοντας καὶ τοὺς ἐζήτησεν ὕδωρ, ἵνα πίη, αὐτοὶ ὅμως ἵνα μὴ διακόψωσι τὸ φαγητὸν των, δὲν τοῦ ἔδωκαν ἀπάντησιν. «*Ἐμέμπατο οὖν τὴν ἀπανθρωπίαν ταύτην ὁ φιланθρωπότατος Ἀβέρκιος καὶ τὸ μηδέποτε κορέννυσθαι αὐτοῖς ἐπηράσαιο. Ὁ καὶ ἔσχον εἰς δεῦρο παραμένον αὐτοῖς μισανθρωπίας φιλάνθρωπον ἀτεχνῶς ἐπιτίμιον*»¹.

ΦΥΤΑ

Διὰ διαφόρων αἰώνων τῆς Βυζαντινῆς περιόδου διήκει ἡ παράδοσις ὅτι ὄχι μόνον τὰ ἔμψυχα (ἄνθρωποι - ζῶα) ἀλλὰ καὶ τὰ ἄψυχα, αἰσθάνονται πρὸς ἀλληλα ἔρωτα Πβ. τοὺς ἐξῆς στίχους τοῦ Νικήτα Εὐγενειανοῦ :

*Ἐρως φυτῶν γὰρ καὶ σιδήρου καὶ λίθου
κρατεῖν ἔοικεν, οὗ γὰρ ἀνθρώπων μόνον
καὶ γὰρ σίδηρος εἰς μαγνήτιν ἐκτρέχει
ἐρωτικόν μοι πῦρ δοκῶν ἔνδον φέρειν*².

Ἐγραψε δὲ καὶ ὁ Θεοφύλακτος Σιμοκάττης εἰς τὰς Ἐπιστολάς του³ : «*τὴν μαγνήτιν λίθον ἐρᾶν τοῦ σιδήρου φασὶν καὶ τοσοῦτον ζῆν ἱστοροῦσι τὴν λίθον ὅσον τῷ ἐρωμένῳ καὶ σύνεστιν ὀπηνίκα γὰρ ἡ λίθος τοῦ ὁμοζύγου χωρίζεται παραντίκα νεκροῦται καὶ τὴν ἑαυτῆς ἐνέργειαν ἀποτίθεται*».

³ Ἡδὴ ὁ Θεολόγος Γρηγόριος ἔγραψε (Ἐπη ἠθικά, PG, 37,541) :

*εἰ δ' ἔτεον φοίνιξι πόθον νόμος ὑψικόμοισι
μιγνυμένοις θῆλύν τε καὶ ἄρσενα εἶαρος ὦρον*

¹ Συμεὼν Μεταφράστου, Βίος τοῦ ἐν ἀγίοις πατρὸς ἡμῶν Ἀβερκίου, PG, 115,1245.

² Νικήτα Εὐγενειανοῦ, Τὰ κατὰ Δρόσιλλαν καὶ Χαρικλέα, Δ' 135.

³ Θεοφύλακτος Σιμοκάττου, Ἐπιστολαὶ ἠθικά, ἀγοικιακά, ἔταιρι-καί, ἐπιστ. 16η.

*ἐρροκόμων παλάμησι βρούειν βοτρυνώδεα καρπὸν
ἔστι καὶ ἀνύχοισι γάμος καὶ δεσμὸς ἔρωτος.*

Ἰδίᾳ διὰ τὰ φυτά, ἡ ἀντίληψις εἶναι εὐρύτατα διαδεδομένη, στηριζομένη εἰς τὴν παρατήρησιν ὅτι τῶν ἄρρένων δένδρων ἡ γῦρις μεταφερομένη εἰς τὰ θήλεα τὰ γονιμοποιεῖ. Οὕτω, κατὰ τὸν Γ' μ.Χ. αἰῶνα, ὁ Ἀντιοχείας Εὐσταθίος γράφει: «*Ἡ δὲ θήλεια φοῖνιξ καθήσιν τοὺς κλάδους οἰονεὶ τῆς συμπλοκῆς ἐφιεμένη τοῦ ἄρρενος καὶ οἱ γεωργοὶ τοὺς ψῆνας τοῦ ἄρρενος τοῖς κλάδοις ἐμβάλλοντες αὐτῆς πρὸς τὸ οἰκεῖον τῆς ὀρθότητος σχῆμα καθιστώσιν αὐτήν*»¹.

Σαφέστερον τὸ πρᾶγμα διευτύωσε ὁ Λόγγος γράψας²: «*Τὰ ἄνθη πάντα ἔρωτος ἔργα· τὰ φυτὰ πάντα τούτου ποιήματα*».

Μετὰ τὸν Λόγγον, Θεοφύλακτος ὁ Σιμοκάττης, τὴν αὐτὴν γνώμην ἐξήνεγκε· λέγει λοιπόν: «*Ὅργῳσι καὶ φοῖνικες ἔρωτι φυσικῶ καὶ τοῦ θήλεος τὸ ἄρρην ἐφίεται καὶ περικυροῦνται ὁ ἄρρην τῷ ἔρωτι καὶ τῇ κόμῃ τὴν ἐρωμένην περιπλέκει*»³.

Καὶ ἡ παράδοσις συνεχίζεται κατὰ τὸν ΙΒ' αἰῶνα. Ἐκ τῶν συγγραφέων τοῦ αἰῶνος τούτου, ὁ Μιχαὴλ Γλυκᾶς γράφει εἰς τὴν Χρονικὴν του βίβλον (24,22): «*Καὶ αὐτοὺς γὰρ τοὺς φοῖνικας (οἱ φυτοργοὶ) εἰς ἄρρενας καὶ θηλείας διιστῶσι καί, τὸ παράδοξον, ἔρωτος φυσικὸς παρ' αὐτοῖς. Ὑποκύπτει γὰρ ἡ θήλεια τῷ ἄρρηνι ὀργῶσα τρόπον τινα καὶ τῆς συμπλοκῆς ἐφιεμένη καὶ οὕτως οἶον ἐν αἰσθήσει τῆς ἀπολαύσεως γενοῦντα καὶ ἀνορθοῦται πάλιν τοὺς κλάδους καὶ πρὸς τὸ πρότερον ἀποκαθίσταται σχῆμα*» καὶ πάλιν ὁ αὐτὸς Γλυκᾶς (Ἐνθ' ἄν., 70,21): «*Τὸ δὲ περὶ τὸν φοῖνικα τὸ φυτὸν ἔρωτικὸν γενόμενον πάθος καὶ ὅπως ἡ θήλεια κᾶν καὶ διίσταται τοὺς κλάδους αὐτῆς ὑποκλίνει τῷ ἄρρηνι καὶ ὅπως πάλιν πρὸς ὄρθιον ἔρχεται σχῆμα τῆς συναφείας οἶον ἀπολαύσασα ποίαν ἀκοήν οὐκ ἐμπύπλησι θαύματος ;*»

Εἶπον δὲ καὶ ἐκ τῶν συγχρόνων τοῦ Γλυκᾶ ὁ μὲν Νικήτας ὁ Εὐγενειανός:

*ἐρᾶ δὲ φυτοῦ φυτὸν ἄλλο πολλάκις
φοῖνιξ δὲ πρὸς γῆν οὐδὲ ριζοῦσθαι θέλει
εἰ μὴ τὸ θῆλυ συμφυτεύσειας πέλας*⁴

ὁ δ' Εὐσταθίος ἢ Εὐμάθιος: «*Κατὰ δὲ τὰς τῶν φοινίκων θηλείας πρόρθον ἐξ ἄρρενος φοινίκος περὶ μέσσην αὐτὴν ζητεῖ τὴν ψυχὴν*»⁵.

¹ Εὐσταθίου ἀρχιεπισκόπου Ἀντιοχείας, Ἐνθ' ἄν., PG, 18,716.

² Λόγγου, Τῶν κατὰ Δάφνιν καὶ Χλόην λόγοι Δ', Β' 73.

³ Θεοφύλακτου Σιμοκάττου, Ἐπιστολαὶ ἠθικαί, ἀγροτικά, ἑταιρικά, ἐπιστ. 18η.

⁴ Νικήτα Εὐγενειανοῦ, Τὰ κατὰ Δρόσυλλαν καὶ Χαρικλέα, Δ' 135,142.

⁵ Εὐσταθίου τοῦ Φιλοσόφου, Τὸ καθ' Ὑσμίνην καὶ Ὑσμινίαν δράμα, I, 3,2.

Καὶ ὁ Θεσσαλονίκης δ' Εὐστάθιος ἔγραψεν : «*Ἰνδάλλεται τις ἀγάπη καὶ ἐν φυτοῖς καὶ οἷδασι ἀπὸ οἱ τὸ ἐν φοίνικι τοῖς φυτοῖς καθιστορήσαντες καὶ οὕτως εἶπεῖν ἀρρενόθηλον*»¹.

Καὶ ἡ παράδοσις συνεχίζεται. Εἰς τὸ μεταγενέστερον ποίημα Τὰ κατὰ Λύβιστρον καὶ Ροδάμνην ἀναγινώσκωμεν² :

*ἀλλὰ ἰδὲς καὶ θαύμασε τὸ δένδρον τὸ φοινίκιν
ὡς ἂν οὐκ ἔχη ἀρσενικὸν τὸ θηλυκὸν φοινίκιν
τότε οὐ καρπεύει εἰς τὴν γῆν, πάντα θλιμμένον στέκει.
Ἄφες αὐτὸ καὶ θαύμασε τὸν λίθον τὸν μαγνήτην
ὡς ἔλκει ἀπὸ τοῦ πόθου τοῦ τὴν φύσιν τοῦ σιδήρου.*

Οὐδὲ θὰ ἔπρεπε, ἴσως, νὰ μείνῃ ἀμνημόνευτον ὅτι τὸν ἀμοιβαῖον ἔρωτα τῶν φυτῶν δέχεται καὶ ἡ δημώδης ἡμῶν ποίησις, ἥτις ἐν ποιήμασι παριστάνει κάλαμον καὶ κυπάρισσον πεφυτευμένα παρὰ τοὺς παρακειμένους τάφους δύο ἔραστῶν προσκλίνοντα ὑπὸ τῆς πνοῆς τοῦ ἀνέμου καὶ ἄλληλα φιλοῦντα.

Τὸ ὅτι αἰσθάνονται τὰ φυτὰ δεικνύει καὶ ἡ ἑξῆς παράδοσις :

Κατὰ τὸν IB' αἰῶνα ἔζη ὁ μέγας δρουγγάριος Κωνσταντῖνος, οὗτινος ὁ υἱός, ἔνεκα τοῦ ἀξιωματός του, ἦτο γνωστός ὡς λογοθέτης.

Περὶ τοῦ τελευταίου τούτου τὴν ἑξῆς παράδοσιν ἀναφέρει ὁ I. Τζέτζης :

*ἦν πρὶν συκῆ τις παρ' ἡμῖν ἐκ τῶν ὠραιοκάρπων
αὕτη κλησὶν ἐκέκτητο συκῆ τοῦ Λογοθέτου.
Μόνος ἐκ ταύτης γὰρ αὐτὸς κατήσθιε ἐκεῖνος,
κἀγὼ βραχέα δέ τινα κλοπῇ τῇ λαθριδίῳ
αἴφνης θανόντος τοῦ αὐτοῦ ποτὲ τοῦ Λογοθέτου
εὐθὺς ἐπύγη τὸ φυτὸν ἐκείνη τῇ ἡμέρᾳ
παρακρεμάσαν τρομερὰ καὶ ρυσαιρὰ τὰ φύλλα
ἐρράγη δὲ τῇ αὐριον ἐκ κορυφῆς εἰς ρίζαν³.*

Εἰς τὰς περὶ φυτῶν κατὰ τὸν μεσαῖωνα θαυμαστάς διηγήσεις ὡς εἶναι ἡ περὶ τῆς Βαταρίτιδος ρίζης, ἥτις καὶ κυνόσπαστος ἐκαλεῖτο⁴ καὶ τὰς παρὰ τοῦ μανδραγόρα, ἃς προστεθῶσιν ἐνταῦθα ὅσα ἐν ἐπιστολῇ του περὶ ὀριγάνου λέγει ὁ Μιχαὴλ Ψελλός, ἅτινα ἐν μέρει ὑπομιμνήσκουσι τὰ περὶ τῆς ἑξ-

¹ Tafel, Eustathii opusc., 63,18.

² Wagner, Carmina graeca medici aevi, στίχ. 161.

³ I. Τζέτζου, Χιλιάδες, χιλ. 4, ἐπιστ. 691. Βλ. καὶ χιλ. 5, ἴστορ. 17,596.

⁴ Περὶ τούτων βλ. Ν. Πολίτου, Παραδόσεις, 1,174 καὶ 2,907.

ορύξεως τοῦ ἀρχαίου μώλυος¹ καὶ τοῦ μανδραγόρα. Κατὰ τὸν Ψελλόν, λοιπόν : « Ἡ ἐδώδιμος πόα, τὸ δρίγανον, βάσκανον ἔχει καὶ δραπέτιν τὴν δύναμιν καὶ ὅσον σκάπητι τις τόσον βυθίζεται ἢ ρίζα, ἀλλοσκειται δὲ οὔτε σκαπάνη οὔτε δικέλλη, οὔτε χειροί· εἰ δὲ τις περὶ τὴν πόαν ἀσελγαίνειν ἐθέλει, ἢ δὲ αὐτίκα ἀνατρέχει τῆς γῆς, ὥσπερ ἐρώσα τοῦ ἀσελγήματος καὶ τό γε παράδοξον εἰς κόρης εἶδος ἢ ρίζα ἀπεικονίζεται »².

ZΩΑ

Πολλὰ εἶναι αἱ μεσαιωνικαὶ παραδόσεις αἱ σχετιζόμεναι μὲ ζῶα. Μίαν ἀναφέρει ὁ Θεσσαλονίκης Εὐστάθιος ἐν χωρίῳ, ὅπερ, παρὰ τὴν συνθήειάν του, δὲν εἶναι ἐντελῶς σαφές. Ὁ ἱεράρχης λοιπὸν παραδίδει ὅτι ὁ πίθηκος ἐπεχείρησε νὰ λάβῃ μορφὴν ἀνθρώπου, ἀπέτυχεν ὅμως κατὰ τὴν ἐγχείρησιν καὶ ἀπέμεινε δύσμορφος, ὅπως εἶναι.

Τὸ σχετικὸν κείμενον ἔχει ὡς ἑξῆς (Opusc., 63,39) :

« Ὁ μὴ ἀγαπῶν οὐδὲ ἡμερὸς ἐστίν. Εἰ δὲ μὴ τοῦτο, πῶς ἂν εἶη ἀνθρώπος ὁ κυρίως, ὅτε μὴ μόνον κατὰ γε σχῆμα, οὐδὲρ τυχεῖν κατὰ τὸν γραῶδη μῦθον καὶ ἢ τοῦ γελοίου πιθήκου ἐθελήσασα φύσις, ἐξήμβλωσε τὴν ἐγχείρησιν ».

Νὰ ἔχη ἄρα γε σχέσιν μὲ τὴν παράδοσιν αὐτὴν τὸ ὅτι Γρηγόριος ὁ Θεολόγος εἰς τὰ Ἔπη του (στίχ. 173), τὸν πίθηκον χαρακτηρίζει ὡς βροτοειδέα λώβην ;

Πολλὰ παραδίδονται περὶ τῆς πίστεως κυνῶν³ καὶ τῆς δι' αὐτῶν ἀνακαλύψεως τῶν δολοφόνων τῶν κυρίων των. Οὕτως ὁ Αἰλιανὸς παραδίδει ὅτι ὁ Ἡπειρώτης Πύρρος ὠδοιπόρει : « εἶτα μέντοι περιτυγχάνει νεκρῷ πεφονευμένου καὶ κνὴ παριστῶτι καὶ φρουροῦντι τὸν δεσπότην, ἵνα μὴ, πρὸς τῷ φόνῳ καὶ τῷ νεκρῷ λυμήνηται τις »⁴.

¹ Ὁ Θεσσαλονίκης Εὐστάθιος, Παρεκβ., 1658,45 σχετικῶς γράφει : « χαλεπὸν δὲ ὀρύσειν τὸ μῶλυ καὶ ἐκπαῖν μέχρι πέρατος ρίζης... λόγος φέρεται ἐλκόμενον αὐτὸ θάνατον πρὸς τῷ τέλει τῆς ρίζης ἐπιφέρειν τῷ ἀνασπῶντι, ὁποῖόν τι καὶ περὶ μανδραγόρον λέγεται ». Διὰ τὰς μὲ τὸν μανδραγόραν σχετιζόμενας προλήψεις βλ. Ν. Πολίτου, Παραδόσεις, 2,904 ἐξ. 1328 καὶ ὅσα ὁ αὐτὸς σημειοῖ ἐν Λαογραφίας, 6,260.

² Μιχαήλ Ψελλοῦ, Τῷ μεγάλῳ δρουγγαρίῳ κῦρ Κωνσταντίνῳ (Κ. Σάθα, Μεσ. Βιβλ., 5,328).

³ Εἰς τὴν πίστιν τοῦ ζῴου ἀποβλέπων ὁ Θεσσαλονίκης Εὐστάθιος (Παρεκβ., 1822,7) ἔγραψεν : « Ὅτι δὲ φιλόφρονον φύσει ζῶον ὁ κύων, δι' ὃ καὶ τὴν κληῖον ἔσχεν ἀπὸ τοῦ κύειν, ὃ ἐστὶ φιλεῖν, δηλόν ἐστι ».

⁴ Αἰλιανοῦ, Περὶ ζῴων, 7,10. Παραδείγματα πίστεως κυνῶν πρὸς τοὺς κυρίους των κατὰ τὴν ἀρχαιότητα βλ. παρ' Αἰλιανῶ, Ἔνθ' ἄν., 1,8 7,29,40.

Τὸν κύνα τοῦτον φέρεται ὅτι παρέλαβεν ὁ Πύρρος εἰς τὰ ἀνάκτορά του, ὅταν δ' οὗτος εἶδε ποτε τὸν φονέα τοῦ κυρίου του, τὸν ὑλάκει καὶ τὸν κατέξαινε, ὑποπτευθεὶς δ' ὁ βασιλεὺς καὶ ἐρευνήσας τὸν ἀνεκάλυψε καὶ τὸν ἐσταύρωσε ¹.

Ὁ Ἄντιοχείας Εὐστάθιος καὶ μάρτυς σχετικῶς παραδίδει : «*Εὐχάριστος ὁ κύων καὶ φιλοδεσπότης· πολλάκις γὰρ καθ' ὁδὸν φονευομένους αὐτοῖς ἐναπέθανεν. Ἄλλοι δὲ καὶ τοὺς φονεῖς κατεμήνυσαν καὶ τὴν ἐνδικὸν πείσασθαι αὐτοὺς τιμωρίαν προὔξένησαν*» ².

Τὰ αὐτὰ ἐπαναλαμβάνει καὶ Βασίλειος ὁ Μέγας, γράφων· «*Πολλοὶ (κύνες) τοῖς φονευθεῖσι δεσπότησις καθ' ἐρημίαν ἐπαποθανόντες μνημονεύονται. Ἦδη δὲ τινες, ἐπὶ θερμοῦ τῷ πάθει, καὶ ὁδηγοὶ τοῖς ἐκζητοῦσι τοὺς φονεὰς ἐγένοντο καὶ ὑπὸ τὴν δίκην ἀχθῆναι τοὺς κακοῦργους ἐποίησαν*» ³.

Τῆς ἀνακαλύψεως ὑπὸ κυνὸς τοῦ δολοφόνου τοῦ κυρίου του κατὰ τὸν Θ' αἰῶνα μνημονεύει εἶτα καὶ Γεώργιος ὁ Ἀμαρτωλὸς εἰς τὸ Χρονικὸν του : παραδίδων ὅτι κύων ἠκολούθησε τὸν θάψαντα τὸν δολοφονηθέντα κύριόν του, ὅστις ἦτο κάπηλος. Τὸ ζῶον τοὺς εἰσερχομένους εἰς τὸ καπηλεῖον προσέσαινε, ὅταν δ' εἶδε εἰσερχόμενον τὸν φονέα τοῦ κυρίου του ὑλάκει καὶ ἐπεπήδα εἰς τὸ πρόσωπον αὐτοῦ συντελέσαν οὕτως εἰς τὴν διαλεύκανσιν τοῦ ἐγκλήματος ⁴.

Κατὰ τὸν IB' αἰῶνα, ὁ χρονογράφος Μιχαὴλ Γλυκάς, ἐπαναλαμβάνει τὸ αὐτὸ, διηγούμενος ὅτι ἐπὶ Λέοντος τοῦ Δ', τοῦ διαδεχθέντος Κωνσταντίνου τὸν Ε', λόγος ἐγένετο περὶ κυνός, ὅστις : «*μετὰ τὸ φονευθῆναι τὸν κύριον συνοδεύοντά τι κακοῦργον καθ' ὁδὸν προσήλυτος ἐν πανδοχείῳ γέγονεν. Ἐκεῖσε γοῦν τυχαίως εἰσελθὼν ὁ φονεὺς ἐγνωρίσθη παρὰ τοῦ κυνὸς καὶ τοσοῦτον ἦν ἐκεῖνος ὑπ' αὐτῷ ὑλακτῶν, ὥστε ὑπορίαν οὐκ ἀγαθὴν δοῦναι περὶ αὐτοῦ. Κρατεῖται λοιπὸν ὁ φονεὺς, προσάγεται τῷ ἄρχοντι ἐξετάζεται ἀκριβῶς, ὁμολογεῖ καὶ ἄκων καὶ τελευταῖον ὡς κακοῦργος ἀναιρεῖται*» ⁵· καὶ πάλιν ἀλλαχοῦ τοῦ ἔργου του ὁ αὐτὸς συγγραφεὺς : «*Κύων τις ἐν πανδοχείῳ τὸν φονέα ἰδὼν τοῦ κυρίου αὐτοῦ ἐντεῦθεν ἀκρατεῖ καθ' αὐτοῦ χρησάμενος ὑλακῆ, οὐκ ἀγαθὴν ὑπορίαν ἔδωκε τοῖς περὶ αὐτόν, ἐφ' ᾧ καὶ εἰς κρίσιν αὐτὸν ἀχθέντα ὡς κακοῦργον ἐκόλασαν*» ⁶.

¹ I. Τζέτζου, Χιλιάδες, χιλ. 4, ἱστορ. 131, στίχ. 211 ἔξ. καὶ 222 ἔξ. Τὸ διήγημα καὶ παρὰ Πλουτάρχῳ (Πότερα τῶν ζῴων φρονιμώτερα τὰ χερσαῖα ἢ τὰ ἐνυδρα ; 13,9).

² Εὐστάθιος Ἄντιοχείας, PG, 18,744.

³ M. Βασίλειος, PG, 29,197.

⁴ Γεωργίου Ἀμαρτωλοῦ, Χρονικὸν σύντομον, PG, 110,956.

⁵ Μιχαὴλ Γλυκά, Βίβλος χρονική, 528,16. Περὶ κυνῶν πίστεως καὶ ἀνακαλύψεως φονεῶν δι' αὐτῶν ὁμιλεῖ πάλιν ὁ Γλυκάς, Ἐνθ' ἀν., 97,3 ἔξ.

⁶ Μιχαὴλ Γλυκά, Ἐνθ' ἀν., 97,3.

Εἰς τὰ τοῦ Γλυκᾶ δ' ἀναφερόμενος ὁ Ι. Τζέτζης, ἔγραψεν εἰς τὰς Χιλιάδας του :

*τοιούτο πάνυ ἐμφορὲς καὶ χρονικὸς τις γράφει
γενέσθαι χρόνους πρὸ ἡμῶν ὀλίγους παρελθούσι
κάπηλον εἶναι λέγει δὲ τὸν θάνατα τὸν νέκυν
ἀνενεγκεῖν ἐπάρχω δὲ τῆς πόλεως τὸ προᾶγμα
μετὰ γε τὴν διάγνωσιν τὴν ἐκ κυνὸς φανεῖσαν
καὶ σταυρωθῆναι καὶ θανεῖν τότε τὸν παλαμναῖον¹.*

Καὶ πάλιν τὰ αὐτὰ² :

*ἕτερος πάλιν ἄνθρωπος μετὰ κυνὸς ὁδεύων
ἐν χρόνοις πάνυ πρὸ ἡμῶν ὀλίγους ὑπηργμένος
ὑπὸ ληστοῦ ἀνήρητο, παρέμενε δ' ὁ κύν
ἕως τις ἐκ τῆς πόλεως κάπηλος θάπτει τοῦτον
ἤπερ ὁ κύν ἐνδημεῖ καπήλω πρὸς τὴν πόλιν
τῷ πανδοχείῳ δὲ συνὼν ἡμερος ἦν τοῖς πᾶσι
πάντας ἐκμειλισσόμενος καὶ σαίνων τοὺς ἀνθρώπους
ὡς δ' ὁ φονεὺς ὁ μιὰρὸς ἦλθε τῷ πανδοχείῳ
ὁ κύν ὡσπερ ἄνθρωπος ἔννοος θυμῷ δικαίῳ
ἄσπειστον ἔφερον αὐτῷ τὴν ὑλακὴν, τὸ δῆγμα
ἕως ὁ πανδοχεὺς αὐτὸς καὶ πάντες οἱ παρόντες
θαυμάσαντες ἀνέκρινον ἀσφαλεστάτη βία
μαθόντες τοῦτον εἶναι δὲ φονέα τοῦ ἀνθρώπου
ἐπάρχω τῷ τῆς πόλεως ἄγουσι τὸν γεννάδα
καὶ σταυρωθεὶς ἀνήρητο ὁ μιὰρὸς ἐκεῖνος.*

Πόσον εὐρέως ἦτο διαδεδομένη ἡ παράδοσις κατὰ τοὺς Βυζαντινοὺς χρόνους σαφέστατα δεικνύει τὸ ὅτι καὶ σήμερον αὕτη πολλαχοῦ τῆς Ἑλλάδος περιφέρεται.

Εἰς τὸ οἰκοσκοπικὸν εἶδος τῆς μαντείας ἀνάγεται καὶ ἡ πρόρρησις μέλλοντος συμβάντος ἐκ τῆς φυγῆς τῶν μυῶν ἔκ τινος οἰκίας. Περὶ τούτου ὁ Αἰλιανὸς γράφει³ : « Ἦσαν δὲ ἄρα μαντικώτατοι τῶν ζώων καὶ μύες· γρηώσης γὰρ οἰκίας ἤδη καὶ μελλούσης κατολισθαίνειν αἰσθάνονται πρῶτοι καὶ ἀπολιπόντες τὰς μυωπίας τὰς αὐτῶν καὶ τὰς ἐξ ἀρχῆς διατριβάς, ἧ ποδῶν

¹ Ι. Τζέτζου, Χιλιάδες, χιλ. 4, ἴστορ. 131, στίχ. 211 ἐξ.

² Ι. Τζέτζου, Χιλιάδες, χιλ. 4, στίχ. 656.

³ Αἰλιανοῦ, Ποικ. ἴστορ., Α' 11.

ἔχουσι ἀποδιδράσκουσι καὶ μετοικίζονται». Ἐγραψε δὲ πάλιν ὁ αὐτός ¹ : «Μελλούσης δὲ οἰκίας καταφέρεσθαι αἰσθητικῶς ἔχουσι οἷ τε ἐν αὐτῇ μύες καὶ αἱ γαλαὶ καὶ φθάνουσι τὴν καταφορὰν καὶ ἐξοικίζονται».

Περὶ τῆς ιδιότητος αὐτῆς τῶν μυῶν, κατὰ τὴν ἀπασχολοῦσαν ἡμᾶς περίοδον, μνεῖαν ποιεῖται ὁ Χρυσόστομος ὁμιλῶν περὶ μαντευομένων «βροντῆς, χειρῶν, μυῶν τε καὶ γαλῆς» ². Ὁ Νόννος τὴν ἕκτην ἑκατονταετηρίδα ἀναφέρει τοὺς παρατηροῦντας ἂν ἐν στέγῃ ἐφάνη γαλῆ, ὄφεις ἢ μῦς ³, ἔγραψε δὲ καὶ ὁ Θεσσαλονίκης Εὐσταθίος : «ὅτι δὲ μαντικόν τι καὶ ὁ μῦς δηλοῦσιν... καὶ αἱ τῶν οἰκιῶν φυγαί, ἃς διαδιδράσκουσι ὅτε κινδυνεύουσι καταπεσεῖν» ⁴ καὶ πάλιν : «εἰ γὰρ καμνούσης οἰκίας, ὡς λόγος, ἐκφεύγουσι, ἐστηζομένη πάντως προσμένουσιν» ⁵.

Κατὰ τὸ Ὁνειροκριτικὸν τοῦ Πατριάρχου Γερμανοῦ :

μῦς δ' αὖ φανείς σοι μηνυτῆς κακῶν πέλει ⁶

Πολλὰ εἶναι τὰ παραδιδόμενα περὶ τῆς πανουργίας τῆς ἀλώπεκος. Ταῦτα ὑπαινισσόμενος γράφει Κοσμᾶς ὁ Ἱεροσολυμίτης : «Διὸ καὶ πολλοῖς τοῖς μυθεύμασι γελωτοποιοῖς θυλλοῦσι τοῦτο πολλοί· καὶ γὰρ λέοντα τὸν βασιλικώτατον ἠπάτησεν καὶ πετεινὰ καὶ κτήνη καὶ θῆρας φασὶ καὶ ὅτι φυσικὸν ἔχει τὸ πανοῦργον λέγουσι σχηματίζεσθαι θάνατον καὶ ἐξογκοῦσθαι πρὸς ἀπάτην τῶν πετεινῶν, ἠνίκα δὲ καθήκοντα ὡς ἐπὶ πτώματι διασπᾶν αὐτὰ καὶ κατεσθίειν» ⁷.

Τὰ περὶ τῆς ἀπάτης τῶν κτηνῶν δέον νὰ ὑπολάβωμεν ὅτι ἀναφέρονται, πλὴν ἄλλων, καὶ εἰς τὸν ὄνον ⁸, περὶ οὗ διεξοδικώτερον πραγματεύονται τὰ δύο μεταγενέστερα ποιήματα Συναξάριον τοῦ τιμημένου γαδάρου καὶ Γαδάρου, λύκου καὶ ἀλωποῦς διήγησις ὠραία ⁹.

¹ Αἰλιανοῦ, Περὶ ζῴων, ΙΑ' 19. Πβ. καὶ τοῦ αὐτοῦ, Γ' 41.

² PG, 64,741.

³ Νόννου, Συναγωγή καὶ ἐξήγησις, PG, 36,1024.

⁴ Εὐσταθίου, Παρεκβ., 1665,64.

⁵ Tafel, Eustathii opusc., 313,47.

⁶ Fr. Drexl, Das Traumbuch des Patriarchen Germanos (Λαογραφ., 7,441, στίχ. 135).

⁷ Κοσμᾶ Ἱεροσολυμίτου, Συναγωγή καὶ ἐξήγησις ἱστοριῶν ὧν ἐμνήσθη ὁ θεῖος Γρηγόριος (PG, 38,413).

⁸ Σημεριναὶ παραδόσεις ἀναφέρουσιν ὅτι ἡ ἀλώπηξ, φορέσασα ῥάσον καὶ προσποιηθεῖσα τὸν ἐξομολόγον ἔφερε μέχρις ἐνός σπηλαίου τὰ δῆθεν ἐξομολογηθόσμενα πτηνά, ἅτινα καὶ κατέφαγε.

⁹ Βλ. ταῦτα παρὰ Wagner, Carmina græca medici ævi, σ. 112 ἐξ. καὶ 124 ἐξ.

Τὴν ἀνωτέρω μνημονευθεῖσαν ἀπάτην τῶν πτηνῶν ἀναφέρει καὶ ὁ Φυσιολόγος ¹, βραδύτερον δὲ καὶ ὁ Γεωργίδης ἔγραψε : «*ὑποκρίνεται ἀλώπηξ βπνον, ἵνα ὄρνιν πιάσῃ*» ².

Περὶ τοῦ ἀσπάλακος (talpa caeca Savi) κοινῶς τυφλοπόντικου, ὑπάρχει παράδοσις ἐκ Βιζύης τῆς Θράκης ἐρμηνεύουσα διατὶ οὗτος ἐτυφλώθη. Κατ' αὐτήν : «*Τὸ σπαλάγγι ἦτο νεκροθάφτης καὶ μιὰ φορὰ σὲ μιὰ μεγάλη ἀρρώστια ποῦ πέθαναν πολλοὶ ἔθαψεν ἓνα μισοζώντανο καὶ ὁ Θεὸς τὸν καταράστηκε νὰ τυφλωθῇ γιατί δὲν ἐπρόσεξε καὶ ὄλο νὰ σκάψῃ τὸ μνήμα του καὶ ἔγινε σπαλάγγι*» ³.

Κατὰ τοὺς Βυζαντινοὺς χρόνους περιεφέρετο ἄλλη παράδοσις, ἣν διέσωσεν ὁ Σχολιαστὴς τῶν Κυνηγετικῶν τοῦ Ὀπλιανοῦ γράφων : «*Ἱστορίαν μέντοι περὶ αὐτῶν (ἀσπαλάκων) ξενίζουσιν οὐκ ἔξδν σιγῇ παρελθεῖν φήμη γὰρ εἰς ἀνθρώπους πεφοίτηκεν ὡς ἀσπάλαξ ἦν τοῦ γένους ἔχων διαδοχὴν ἐκ βασιλείου αἵματος*» ⁴.

Ταῦτα λέγει ὁ Σχολιαστὴς, ἀφορμὴν λαμβάνων ἐκ τοῦ Ὀπλιανοῦ, ὅστις διηγεῖται ὅτι ὁ Φαέθων, ὀργισθεὶς κατὰ τοῦ Φινέως, τὸν ἐτύφλωσεν, ὅταν δ' ὁ Ζήτης καὶ Κάλαις ἐφόνευσαν τὰς τὴν τροφήν του ἀρπαζούσας Ἀρπυίας, συνεχίζων τὴν ὀργήν του, ἐτύφλωσε τοὺς ἀσπάλακας μὴ ὄντας πρότερον τυφλοὺς ⁵.

Συχνὰ ὑπὸ τῶν Βυζαντινῶν χρονογράφων ἀναφέρεται ἡ νόσος κράβα ἢ κράβρα προσβάλλουσα τοὺς βόας ⁶. Πόθεν ἔσχε τὴν ἀρχὴν ἡ νόσος αὕτη ἐρμηνεύει ἡ ἔξις ὑπὸ τοῦ Μιχαὴλ Γλυκᾶ ἀναφερομένη παράδοσις :

«*Δοιμικὸν πάθος τοὺς βόας διαφθεῖρον, ὃ κράβα κατονομάζεται. Φασὶ δὲ τὴν ἀρχὴν τοῦτο λαβεῖν ἐπὶ τῶν ἡμερῶν Ρωμανοῦ τοῦ γέροντος ἔγγιστα γὰρ τῆς Βόνου κινστέρονης ἀναφυχὴν ἐαυτῷ τῆς θερινῆς θέρμης παλάτιον τοῦ Ρωμανοῦ ἀνεγείραντος καὶ τῶν θεμελίων καταβαλλομένων, βοὸς φασιν εὐρεθῆναι μαρμαρίνου κεφαλὴν, ἣν εὐρόντες καὶ συντρίψαντες εἰς τὴν τοῦ τιτάνου κάμινον βάλλουσιν. Ἐξ ἐκείνου δὲ καὶ μέχρι τῶν τῆδε χρόνων οὐκ ἐπαύσατο πανταχοῦ τῆς γῆς ὀπόσην ἢ τῶν Ρωμαίων περιέχει δυναστεία, τὰ τῶν βοῶν διαφθεῖρεσθαι γένη» ⁷.*

¹ Ch. Gidel, Le physiologus, XXIV, σ. 72

² Γεωργίδου, Γνωμολόγιον (Boissonade, Anecdota Graeca, 1,92).

³ Ν. Πολίτου, Παραδόσεις, 1,195, ἀρ. 355.

⁴ Σχολιαστὴς Ὀπλιανοῦ, Κυνηγ., II, 612.

⁵ Ὀπλιανοῦ, Κυνηγ., II, 591 (ἔκδ. Bussemaker, σ. 252).

⁶ Νῦν λέγεται σγκράβα ἐν Μεγαλοπόλει. Βλ. καὶ Φ. Κουκουλέ, Διὰ τὴν Ἱστορίαν τῆς ἰατρικῆς κατὰ τοὺς Βυζαντινοὺς χρόνους (Ἀκαδημαϊκὴ Ἱατρικὴ, 16, τεύχ. 3, σ. 24).

⁷ Μιχαὴλ Γλυκᾶ, Βίβλος χρονικὴ, 566,6 ἔξ.

ΟΥΡΑΝΙΑ ΣΩΜΑΤΑ

Παλαιά είναι ἡ ἀντίληψις ὅτι διὰ μαγικῶν μέσων δύνανται ν' ἀποκινηθῶσιν οὐράνια σώματα, καὶ δὴ ἡ σελήνη.

Ἡμεῖς, περιοριζόμενοι εἰς τὴν ἐποχὴν, ἣτις ἰδιαιτέρως μᾶς ἐνδιαφέρει, λέγομεν ὅτι ὁ Λουκιανὸς ὁμιλεῖ διὰ φαρμακίδα Χρυσάριον, ἣτις διὰ μαγικῶν φδῶν ἠδύνατο νὰ καταγάγῃ τὴν σελήνην ¹.

Μετὰ ταῦτα ὁ Μ. Βασίλειος, εἰς τὴν λαϊκὴν πίστιν ἀναφερόμενος, παρατηρεῖ : «*Μῦθοί τινες καταγέλαστοι ὑπὸ γραϊδίων κωθωνιζομένων παραληρούμενοι πανταχοῦ διεδόθησαν ὅτι μαγγανείαις τισὶ τῆς οἰκείας ἔδρας ἀποκινηθεῖσα σελήνη πρὸς γῆν καταφέρεται*» ².

Τὸν πατέρα τοῦτον σχεδὸν ἀντιγράφων κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ Δ' μ.Χ. αἰῶνος ὁ Ἀντιοχείας Εὐστάθιος, γράφει : «*Μέγα δέ τι καὶ αὕτη ἡ σελήνη καθέστηκε. Μῦθοι δὲ ληρώδεις ὑπὸ μεθυόντων γραϊδίων πανταχοῦ διεσώθησαν, ὅτι μαγγανείαις τισὶ τῆς οἰκείας ἔδρας ἀποκινεῖται καὶ πρὸς τὴν γῆν καταφέρεται. Καὶ ποῖος ἂν τόπος καταχθεῖσαν αὐτὴν ὑπεδέξατο*» ; ³ Εἶπε δέ, τὰ τοῦ Μ. Βασιλείου ἐπαναλαμβάνων καὶ Καισάριος ὁ ἀδελφὸς Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου, προσθέτων ὅτι : «*τὸ πλεῖστον μέρος τῆς ἀνθρωπότητος τῆ φήμη ταύτῃ ἐκρατεῖτο*». «*Μῦθοί τινες καταγέλαστοι ὑπὸ γραϊῶν κωθωνιζομένων πάντῃ διεδόθησαν παραληρούμενοι μαγγανείαις τισὶ τοῖς οἰκείας ἔδρας ἀποκινεῖσθαι καὶ πρὸς γῆν αὐτὴν φέρεσθαι καὶ ψηλαφᾶσθαι*» ⁴.

Τὴν πίστιν ταύτην τῶν συγχρόνων του ὑπαινισσόμενος καὶ ὁ Παμφίλου Εὐσέβιος, γράφει : «*τῶν ἀδυνάτων πέφυκε τὰ μέρη τοῦ κόσμου γοητικαῖς ἀνάγκαις καθέλκεσθαι*» ⁵.

Κατὰ τὸ 450 μ.Χ. ὁ ἀσκητὴς Νεῖλος, γράφει σχετικῶς πρὸς τινὰ Νικόμαχον : «*Ἄλλ' οὐκ ἔλαθες, φαρμακέ· ἐπιφθέγξομαι γάρ σοι τὸ παραληρούμενον ὑπὸ τῶν ἀνοήτων νομιζόντων γοηταῖς κλέπτεσθαι τὴν σελήνην, ἥνικα ἂν φοινηχθεῖ ἢ ἐκλίπῃ καὶ τῆς οἰκείας ἀποκινεῖσθαι τάξεως καὶ ἀνακεκραγόντων ὁμοθυμαδὸν στόματι ἐνὶ ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν. Οὐκ ἔλαθες, φαρμακέ!*» ⁶ Εἶπε δέ καὶ ὁ Ἀλεξανδρείας Εὐσέβιος : «*Πολλοὶ μυθολογοῦσι τὴν*

¹ Λουκιανοῦ, Ἑταιρικοὶ διάλογοι Γλυκέρα καὶ Λαῖς, 1.

² Μ. Βασίλειος, PG, 29,145.

³ PG, 18,721. Βλ. καὶ Ν. Πολίτου, Ἡ σελήνη κατὰ τοὺς μύθους τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ (Λαογραφικὰ σύμμεικτα, 2,159).

⁴ PG, 38,1001.

⁵ Εὐσέβιου, Προπαρασκευὴ Εὐαγγελική, 3, κεφ. 16 (PG, 21,224).

⁶ Ν. Πολίτου, Λαογραφικὰ σύμμεικτα, 2,155.

σελήνην κατέρχεσθαι· καὶ εἰς ζῶον μεταβάλλεσθαι. Ὅταν γὰρ ἐξαιματώται λέγουσι πλανώμενοι ὅτι ἄνθρωπος κατήγαγεν αὐτὴν καταγοητεύσας»¹. Ἐγραψε δὲ καὶ ὁ Ἰωάννης Δαμασκηνὸς εἰς τὰ Ἱερά του παράλληλα (PG, 96,532): «Πολλοὶ φανταζόμενοι λέγουσι τὴν σελήνην κατέρχεσθαι. Ὅταν φησὶν ἐξαιματοῦται, ἄνθρωπος καταγοητεύσας αὐτὴν καταφέρει»,

Καὶ ἡ πίστις συνεχίζεται ἀνὰ τοὺς αἰῶνας. Ἐπανειλημμένως κατὰ τὸν ΙΑ΄ τὴν ἀναφέρει ὁ Μιχαὴλ Ψελλός, μνεῖαν ποιούμενος καὶ ἐπωδῆς περιεχούσης βαρβαρικὰς λέξεις, ἐν ἧ ἑπισηγορεύετο, φαίνεται, ἡ σελήνη ὡς καλὴ καὶ ὠραία. Γράφει λοιπόν: «Μὴ ποτε γόης ἐστὶ τὴν φύσιν καὶ κατάγει τὴν ψυχὴν, ὥσπερ τὴν σελήνην αἱ γράδες φασὶν ἢ τῶν μάγων αἱ ἴνγγες»²· καὶ πάλιν: «Ἄλλ' αὐτὸς μάγον τινά μοι τέχνην μεταχειρισάμενος κατήγαγε τὴν σελήνην ἢ συνάγαγέ μοι τὸν κύκλον ἐκείνης πρὸς τὸ τοῦ γράμματος ἄγγος. Εἰ δὲ μὴ ὁ καιρὸς ἐπέιχε, καὶ ἐπωδὴν ἂν σοὶ ἀπεστομάτιστα βαρβάρους ἐκτεθειμένην φωνήν... πῶς οὖν λέγω τὴν ἐπωδὴν; ὡς καλὴ μοι, ὡς ὠραία ἢ ἴβις»³· καὶ ἐκ τρίτου ὁ αὐτός: «οὐκ ἂν ἐκὼν καταβαίην εἰ μὴ τις ὥσπερ τὴν σελήνην περιμάκτρια καταβάσει γραῶς»⁴.

Πολὺ βραδύτερον ἢ αὐτὴ πίστις συνεχίζεται ὡς δηλοῖ ὁ παρ' Ἐρωτοκρίτῳ στίχος:

μαῖσσα ποῦ κατέβαζε τὸν οὐρανὸν μὲ τᾶστρα⁵.

Ὁ Πλούταρχος, περὶ τῶν ἐκλείψεων τῆς σελήνης ὁμιλῶν καὶ εἰς τὰ ὑπὸ τῶν συγχρόνων του κατ' αὐτὰς συνηθιζόμενα ἀποβλέπων, παρατηρεῖ: «Κατὰ τὰς ἐκλείψεις αἱ τῶν κολαζόμενων ψυχαὶ διὰ τῆς σκιαῆς ὀδυρόμεναι καὶ ἀλαλάζουσαι περιφέρονται δι' ὃ καὶ κροτεῖν ἐν ταῖς ἐκλείψεσιν εἰώθασιν οἱ πλεῖστοι χαλκώματα καὶ φόφον ποιεῖν καὶ πάταγον ἐπὶ τὰς ψυχὰς»⁶. Σχετικῶς δ' ἔγραψε καὶ Καισάριος ὁ ἀδελφὸς Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου: «Ἐπειδὴ λέγουσιν ἄνευ ἐπαοιδίαις καὶ γοητείαις τὴν σελήνην κατὰγεσθαι οὐρανόθεν καὶ τὸ πλεῖστον μέρος τῆς ἀνθρωπότητος τῆ φήμη ταύτῃ κρατηθὲν σίδηρον

¹ PG, 86¹,456.

² Μιχαὴλ Ψελλοῦ, Τῷ πατριάρχῃ κυρ Μιχαὴλ (Κ. Σάθα, Μεσ. Βιβλ., 5,289).

³ Μιχαὴλ Ψελλοῦ, Ἐπιστολὴ ἀνεπίγραφος (Κ. Σάθα, Μεσ. Βιβλ., 5, 241,248).

⁴ Μιχαὴλ Ψελλοῦ, Ὅτε παρητάσατο τὴν τοῦ πρωτοσηκρητῆς ἀξίαν. Kurtz-Drexl, Michaelis Pselli scripta minora, 1,371.

⁵ Ἐρωτόκριτος, Δ' 891. Πβ. Ν. Πολίτου, Ἡ σελήνη κατὰ τοὺς μύθους τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ (Λαογραφικὰ σύμμεικτα, 2,157).

⁶ Πλουτάρχου, Περὶ τοῦ ἐμφαινομένου προσώπου τῷ κύκλῳ τῆς σελήνης, § 29.

καὶ χαλκὸν κρούοντες, ὥσπερ ἐν ἐκστάσει γενομένων τῷ ἤχῳ τῆς πλάνης αὐτὴν ἐπανάγεσθαι νομίζουσι ¹.

Πόσον κατὰ τὴν Βυζαντινὴν περίοδον αἱ δεισιδαίμονες αὐταὶ ἀντιλήψεις ἦσαν διαδεδομένα, πιστοποιεῖ, πλὴν τῶν ἀνωτέρω μαρτυριῶν, καὶ τὸ γεγονός ὅτι καὶ σήμερον εἶναι σχεδὸν πάγκοινοι. Οὕτω κοινοτέρα εἶναι ἡ πίστις ὅτι οἱ μάγισσες κατεβάζουν τὸ φεγγάρι, καὶ μάλιστα ὅταν γίνεται ἔκλειψις σελήνης ².

¹ Ἐπ' ἴσης ἐν Θεσσαλίᾳ, Λοκρίδι καὶ Βιθυνίᾳ δέχεται ὁ λαὸς ὅτι ἡ σελήνη διὰ μαγικῶν μέσων καθέλκεται ὑπὸ μορφὴν ἀγελάδος ³, παραδόσεις, ἣτις ἦτο, φαίνεται, πολὺ παλαιά, ἀφ' οὗ ἡ σελήνη παρίσταται ὡς βουπρόσωπος καὶ διαδεδομένη καὶ παρὰ τοῖς Βυζαντινοῖς, ὡς μᾶς ἀφίνει νὰ ἐννοήσωμεν τὸ ἀνωτέρω μνημονευθὲν χωρίον τοῦ Ἀλεξανδρείας Εὐσεβίου καθ' ὃ: «πολλοὶ μυθολογοῦσι τὴν σελήνην κατέρχεσθαι καὶ εἰς ζῶον μεταβάλλεσθαι».

² Ἀνωτέρω εἶδομεν ὅτι οἱ Βυζαντινοὶ μετὰ τὴν ἔκλειψιν τῆς σελήνης ἐκτύπουν χαλκῶματα ἢ, ἵνα διὰ τοῦ γινομένου θορύβου διασκεδάσωσι τὰς διὰ τῆς σκιάς περιφερομένης ψυχὰς τῶν κολαζομένων ἢ, ἵνα διὰ τοῦ κρότου ἐπαναφέρωσιν αὐτὴν εἰς τὴν προτέραν κατάστασιν. Κατὰ τοὺς λαογράφους, οἱ κρότοι γίνονται πρὸς ἀπομάκρυνσιν τῶν πονηρῶν πνευμάτων τῶν κατὰ τὰς λαϊκὰς ἀντιλήψεις προκαλοῦντων τὴν ἔκλειψιν ⁴.

³ Ὅπως ἂν ἔχη, οἱ κατὰ τὴν ἔκλειψιν κρότοι οὐ μόνον συνθηρίζοντο κατὰ τὴν μεσαιωνικὴν περίοδον, ὡς ἐκ τῶν ἀνωτέρω μαρτυριῶν φαίνεται, ἀλλὰ καὶ σήμερον γίνονται, ὡς πρὸ αἰῶνος ἐπιστοποίησεν ὁ Ross ⁵ ἐν Μείστη καὶ ὡς γίνεται ἐν Κύπρῳ, οἱ κάτοικοι τῆς ὁποίας πιστεύουσιν ὅτι γίνεται ἡ ἔκλειψις διότι ἐρίζουσα ἡ σελήνη πρὸς τὸν ἥλιον, ἠττάται ὑπ' αὐτοῦ, δι' ὃ καὶ ἐπισκιάζεται ὑπὸ τοῦ ἀνταγωνιστοῦ, ὡς ἰσχυροτέρου ⁶.

⁴ Γνωστὸν δ' εἶναι ὅτι καὶ οἱ Τοῦρκοι πολλαχοῦ, κατὰ τὴν ἔκλειψιν, κρούουσιν ἠχηρὰ ἀντικείμενα.

Κατὰ παράδοσιν ἀπὸ τὸ Κατιρλί τῆς Βιθυνίας: «οἱ μάγοι κατεβάζουν πολλὰ φορὰς τὸ φεγγάρι ἀπὰ τὸν οὐρανὸν γὰρ νὰ τ' ἀρμέξουν καὶ νὰ κάνουν μὲ τὸ γάλα του τὰ μάγια τους» ⁷, τὸ αὐτὸ δὲ πιστεύουσι καὶ ἐν Τυρολόῃ τῆς Θράκης προσθέτοντες ὅτι τὸ ἄρμεγμα γίνεται «πρὶν λαλήσῃ τὸ ὄρνιθι».

¹ PG, 38,1001.

² Ὡς εἰς τὸ Κατιρλί τῆς Βιθυνίας. Ν. Πολίτου, *Ἡ σελήνη κατὰ τοὺς μύθους τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ (Λαογραφικὰ σύμμεικτα, 2,157 ἐξ.).

³ Ν. Πολίτου, *Ἐνθ' ἀν., 2,160.

⁴ Ν. Πολίτου, *Ἐνθ' ἀν., 2,172.

⁵ Ross, Kleinasien, 7.

⁶ Ξενοφ. Φαρμακίδου, Κυπριακὴ λαογραφία, 159.

⁷ Ν. Πολίτου, Παραδόσεις, 1,132, ἀρ. 240.

Ἐπιπέδον καὶ ῥοδάμνην, ἔνθα γραῖα μάγισσα παριστάνεται λέγουσα :

*ἔμαθα τὸ ἕψος νὰ κρατῶ καὶ τὰστρο νὰ ἀρμεύω

 καὶ εἶχα τέτοιαν δύναμιν ὅτι ὅταν ἠβουλόμην
 ἔφερα εἰς τὴν γῆν τὸν οὐρανὸν καὶ ἄρμευγα τοὺς ἀστέρας ¹.*

Καὶ ἐπειδὴ ὁ λόγος περὶ παραδόσεων μὲ τὰ οὐράνια σώματα σχετιζομένων, ἃς προσθέσωμεν ὅτι οἱ Βυζαντινοὶ παρέδιδον ὅτι τὰ οὐράνια σώματα συνεφώνησάν ποτε νὰ διαβιβάζουν ἀμοιβαίως τὰ μυστικά των «στόμασιν ἀγλώσσοις».

Τὴν παράδοσιν ταύτην ἀναφέρει ὁ Κωνσταντῖνος Μανασσῆς εἰς τὸ μυθιστόρημά του Τὰ κατ' Ἀρίστανδρον καὶ Καλλιθέαν, διὰ τῶν ἐξῆς :

*Τὸ γὰρ περιφερόμενον, ὡς ἔοικεν, οὐ μῦθος
 ὅτι συνέθεντό φασιν ἀλλήλοις τὰ στοιχεῖα
 ἐπ' ἀλλήλα τὰ παρ' ἀμφοῖν κρυπτὰ διαπορθημεῖν
 κἀντεῦθεν πάντα λέγουσιν ἐν στόμασιν ἀγλώσσοις ².*

Καὶ ἀλλαχοῦ :

*ἡ γῆ γὰρ οὕσα συγγενῆς ἡλίῳ καὶ τοῖς ἀστροῖς
 ἀνακαλύπτει πρὸς αὐτὸν πάντα τὰ κεκρυμμένα
 γλώσσοις ἀφθόγγοις σιδηραῖς καὶ στόμασιν ἀλάλοισ ³.*

Ἐν Γορτυνίᾳ νῦν, ὅταν πνιγῆ τις εἰς ποταμόν, οἱ δὲ οἰκειοὶ τοῦ ἀγνοοῦν ποῦ εὐρίσκεται τὸ πτώμα του, ρίπτουσιν ἓνα ἄρτον εἰς τὸ σημεῖον ὅπου ἐπίγη καὶ πιστεύουσιν ὅτι αὐτὸς πηγαίνει καὶ ἴσταται ἐπὶ τοῦ πτώματος.

Εἰς τοιαύτην τινὰ παράδοσιν πιστεύω ὅτι ἀναφέρονται τὰ κατωτέρω ὑπὸ τοῦ Πατριάρχου Φωτίου παραδιδόμενα : «Ὡσπερ γὰρ ὁ κατὰ πελάγους ἀφίεις τὸν ἄρτον ἐπὶ ἀδήλω μὲν ἔλαβε καὶ οὐκ οἶδεν ἐν ᾧ τὸ ρεῦμα τοῦτον ὑποσύρει, τῷ δὲ πάντων ἔχοντι τὴν γνῶσιν καθαρῶς ὁράται καὶ τῇ αὐτοῦ περιέχεται παντοκρατορικῇ καταλήψει» ⁴, τὰ ὁποῖα ὑπενθυμίζουσι τὸ τοῦ

¹ Λύβιστρος καὶ ῥοδάμνη, στίχ. 2786, 2792, cod. Escorialensis, ἔκδ. J. A. Lambert.

² Κωνσταντῖνου Μανασσῆ, Ἐκ τῶν κατ' Ἀρίστανδρον καὶ Καλλιθέαν ἐννέα λόγων, Γ' 60 (ἔκδ. Hercher).

³ Κωνσταντῖνου Μανασσῆ, Ἐνθ' ἀν., Ζ' 1 ἐξ., σ. 571.

⁴ Φωτίου πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως, Ὁμιλίαι καὶ λόγοι, Α' 455 (ἔκδ. Σ. Ἀριστάρχου).

Ἐκκλησιαστοῦ (ΙΑ' 1) : « Ἀπόστειλον τὸν ἄρτον σου ἐπὶ προσώπου τοῦ ὕδατος, ὅτι ἐν πλήθει ἡμερῶν εὐρήσεις αὐτόν ».

ΑΙΤΙΑ

Εἰς τὸ μεταγενέστερον ποίημα Παιδιόφραστος διήγησις τῶν τετραπόδων ζῳων, καταγράφονται αιτιολογικαὶ παραδόσεις ἐν αἷς καὶ μία περὶ ὄνων, ἐρμηνεύουσα διατι οὗτοι οὐροῦν ὅπου εὗρουν οὖρον τῶν ὁμοφύλων των καὶ διατι ἡ κάμηλος ἔχει μακρὰ ὄτια, κατ' ἀντιγραφὴν, φυσικά, τῶν τὸ αὐτὸ θέμα πραγματευομένων Αἰσωπειῶν μύθων.

Εἰς τὸ αὐτὸ ποίημα ἀνακοινοῦται διὰ μακρῶν καὶ ἡ παράδοσις ἡ ἐρμη-
μεύουσα διατι οἱ ὄνοι ὀσφραίνονται τὸ οὖρόν των καὶ ἦν ὁ ποιητῆς, ὡς λέγει :

ἦκουσ' ἀπὸ τοὺς γέροντας καὶ τοὺς προπάτοράς του.

Κατὰ τὸ ποίημα λοιπὸν ἀπεσταλμένος τῶν ὄνων παρεπονήθη πρὸς τὸν Θεὸν ὅτι οἱ ὑπομονητικοὶ σύντροφοὶ του βαρυφορτώνονται ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων καὶ ἐζήτησε τὴν ἐπέμβασιν τοῦ Θεοῦ. Ὁ Ὑψιστος, εὐσπλαγχνισθεὶς, ἐξέδωκε πρόσταγμα πρὸς τοὺς ὀνηλάτας δι' οὗ ἀπηγόρευεν εἰς αὐτοὺς νὰ βαρυφορτώνουν τοὺς ὄνους των, τοῦτο δ' ἔδωκεν εἰς τὸν ἀποσταλέντι, ἵνα μεταφέρῃ. Αὐτὸς, λαβὼν τὸ πρόσταγμα εἰς τὸ στόμα του, ὅταν ἐπλησίασεν εἰς τοὺς ὁμοφίλους του, ἤρχισε νὰ ὀγκᾶται, μὲ τὸν ὀγκηθμὸν δὲ κατέπιε τὸν χάρτην.

Ἀναγγέλλων τὸ θλιβερὸν γεγονὸς εἰς τοὺς συντρόφους του, τοὺς εἶπε ὅτι πρέπει νὰ περιμένουν ἕως ὅτου οὐρήσῃ ὅποτε μετὰ τοῦ οὖρου θὰ ἐξήρχετο τὸ πρόσταγμα, δι' αὐτὸ ἔκτοτε οἱ ὄνοι, κύπτοντες ὀσφραίνονται τὸ οὖρόν των ἀναζητοῦντες νὰ εὗρωσι τὸ καταποθὲν πρόσταγμα ¹.

Εἰς τὰς αιτιολογικὰς παραδόσεις καταλεκτέα καὶ ἡ ἐξῆς περὶ ἰκτινίου, ἦν παραδίδει Κοσμᾶς ὁ Ἱεροσολυμίτης παραλαμβάνων, σχεδὸν ἀντολεξεί, ἐκ τῶν Αἰσωπειῶν μύθων ². Γράφει λοιπὸν ὁ Κοσμᾶς : « Οἱ ἰκτινες οὐκ ἦσαν ἀνωθεν ἄμουσοι, μέλος δ' εἶχον ἴδιον ἵππων δὲ χρεμετιζόντων ἀκούσαντες εἰς ἔρωτα ἤλθον τῆς ἐκείνων φωνῆς καὶ μιμεῖσθαι πειρώμενοι συναποβάλλουσιν ἧς εἶχον, ἃ μαθεῖν ἐπετήδενον » ³.

¹ Βλ. τοὺς στίχους 690 ἐξ. τῆς Παιδιοφράστου διηγήσεως παρὰ Wagner, *Carmina graeca medicæ ævī*, σ. 165.

² Αἰσωπειῶν μύθων συναγωγὴ, 170 (Halm).

³ Κοσμᾶ Ἱεροσολυμίτου, Ἐξήγησις ὧν ὁ θεῖος Γρηγόριος ἐφυσιολόγησεν, PG, 38,648.

Εἰς τὸ μεσαιωνικὸν ποίημα Πουολόγον ἀναφέρονται πολλοὶ αἰτιολογικοὶ μῦθοι εἰς πτηνὰ ἀναφερόμενοι, ὧν τινες, πιθανώτατα, περιέχουσι στοιχεῖα λαϊκῶν παραδόσεων ¹, ἄλλοι ὅμως φαίνονται τοῦ ποιητοῦ πλάσματα.

² Ἐκ τούτων ἐνταῦθα περιλαμβάνομεν τὴν περὶ νυκτερίδων παράδοσιν.

³ Ἡ νυκτερίς κατὰ τοὺς Βυζαντινοὺς χρόνους ἐλέγετο *ποντίκιν*, διὰ τὸ χρώμα ². Εἰς τὴν ὀνομασίαν ταύτην σθηριζόμενοι οἱ νεώτεροι Ἕλληνες, ἐπλάσαν τὴν παράδοσιν ὅτι αὕτη ἦτο ποντικός, ἐπειδὴ δὲ κάποτε ἔφαγεν εἰς μίαν ἐκκλησίαν τὸ ἀντίδωρον, ἔκαμε περὰ καὶ ἐπέταξε ³.

Κατ' ἄλλην παράδοσιν ὅταν ὁ Σολομὼν ἐζήτησεν ἀπὸ τὰ πτηνὰ νὰ τοῦ δώσουν ἀπὸ ἓν πτερόν, διὰ νὰ πληρώσῃ στῤῥωμα καὶ κοιμᾶται μαλακά, ἡ νυκτερίς τοῦ προσέφερεν ὅλα τὰ πτερά της, ἵνα μὴ δὲ οὕτω γυμνὴν τὴν ἐμπαΐζον τὰ ἄλλα πτηνὰ, ὁ Θεὸς τῆς εἶπε νὰ πετᾷ μόνον εἰς τὸ σκότος.

⁴ Ἄλλως ἔχει ἡ παράδοσις εἰς τὸ μεσαιωνικὸν ποίημα, τὸν Πουολόγον, τὸ ὁποῖον ἐρμηνεύει τὸ χρώμα τοῦ πτηνοῦ.

Κατ' αὐτό, τὸ ποντίκιν εἰργάζετο εἰς σιδηρουργεῖον κινουῦν τὸν φυσητήρα (μηχάνιν). Ἔνεκα τῆς ἐργασίας του ταύτης, ἀφ' ἑνὸς ἀπὸ τὸν ἐξερχόμενον καπνὸν εἶχε μαύρην τὴν ράχιν του, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἔκαυσεν ἐξ ἀποσπασθέντος σπινθηρός τὸ ἐμπρόσθιον μέρος τοῦ φορέματός του, τὸ ὁποῖον, ἐπειδὴ δὲν εἶχε ἄλλο φόρεμα νὰ φορέσῃ κατὰ τὸ Μ. Σάββατον, ἐμβάλωσε μὲ τεμάχιον λινοῦ ὑφάσματος, τούτου δ' ἔνεκα ἔχει μαύρην τὴν ράχιν, λευκὴν δὲ τὴν κοιλίαν, ἔνεκα τοῦ λευκοῦ ἐμβαλώματος ⁴.

ΦΑΙΔΩΝ ΚΟΥΚΟΥΛΕΣ

¹ Πβ. ὅσα λέγονται διὰ τὸ πτηνὸν μπουφον, τὸν σημερινὸν τσοπανάκον (Wagner, Carmina græca medicæ ævī, στίχ. 607 ἐξ., σ. 197).

² Πουολόγος, στίχ. 160, 17, σ. 184. Ὅρα ὅτι, κατὰ τὸν Αἰσώπειον μῦθον (307· Halm, σ. 151), συλληφθεῖσα ὑπὸ γαλῆς ἡ νυκτερίς, τὴν παρακαλεῖ νὰ μὴ τὴν φάγῃ, διότι δὲν εἶναι πτηνόν, καθ' οὗ αὕτη φύσει πολεμεῖ, «ἀλλὰ μῦς» καὶ ὅταν πάλιν συνελήφθη ὑπὸ ἑτέρας γαλῆς, ἐχθρᾶς τῶν μυῶν, τὴν παρακαλεῖ νὰ τὴν ἀφήσῃ, διότι δὲν εἶναι μῦς, ἀλλὰ πτηνόν.

³ Ν. Πολίτου, Παραδόσεις, 1, 185, ἀρ. 336, 337.

⁴ Πουολόγος, στίχ. 171 ἐξ., σ. 184 (Wagner, Carmina græca).